

CONGO¹ EN FAMILIEGESCHIEDENIS

Wewe ni nani? (Wie ben je?)

Johan Roelstraete

In een extra *Congonummer* van het Heemkundig tijdschrift *Wibilinga* schreef hoofdredacteur Freddy Tyberghien in zijn inleiding volgende treffende slotzin: *Na het lezen van (de verhalen en het wedervaren van enkele van hen die er hun hart verloren) was het duidelijk. Wie er ooit leefde raakt Congo nooit meer kwijt. Zijn het de zonsongangen, de broeierige nachten in de brousse, de ongerepte natuur of zijn immer opgewekte bewoners? Ik vermoed dat het te maken heeft met de fijne rode aarde die zich voor altijd in hun ziel heeft genesteld.*

Een titel als 'Congo en familiegeschiedenis' kunnen we vanuit verschillende invalshoeken benaderen. Er is de zuiver (en noodzakelijke) genealogische benadering: hoe zoek ik naar primaire genealogische gegevens? Maar aangezien we de nadruk ook willen leggen op familiegeschiedenis² moeten we verder kijken dan de louter primaire gegevens. Vooraf enkele vragen die we dan zoveel mogelijk trachten te beantwoorden.

1) Wat weten we over het dagelijks leven in onze ex-kolonie en Congo na de onafhankelijkheid? We starten met een stukje uit onze eigen ervaring. Verder staat een uitgebreide literatuur ter onzer beschikking (zie bibliografie).

1 We spellen 'Congo' volgens het advies van de lijst Buitenlandse namen in het Nederlands. Net zo Congolees. De huidige officiële benaming is République Démocratique du Congo, afgekort als RDC, RD Congo. Van 1908 tot 1960 was het Belgisch Congo. Na 1960 sprak men meestal van Congo-Léopoldville (als onderscheid met Congo-Brazzaville). Door de Zaïrisatie van Mobutu werd het Zaïre en de hoofdstad werd Kinshasa (1971-1997).

2 Het gaat hier wel over familiegeschiedenis. Daarin kan een persoonlijke beoordeling over de belevenissen zeker een rol spelen. Het is dus zeker niet de bedoeling de geschiedenis van Congo te (her)schrijven, maar een inzicht van Congo's verleden is wel nodig om zijn eigen familiegeschiedenis te kaderen. Vergeten we niet dat geschiedenis nooit objectief kan zijn. We volgen hierin historicus Karel Van Isacker (1913-2010) die zijn inleiding op *Mijn land in de kering* als volgt begint: 'Dit boek is geen objectieve beschrijving van het verleden. Het is een poging om de actualiteit van honderdvijftig jaar geschiedenis te begrijpen ... Zo een opzet puilt van vooroordelen. Maar wat nut hebben stapels exact omschreven historische wetenswaardigheden als zij niet helpen om de zin van een ontwikkeling te vinden? ...'. Dit geldt zeker wanneer we in onze familiegeschiedenis het verhaal van ons Congolees verleden willen verwerken.

2) Gaat het om Congolezen die nu in België wonen en belangstelling hebben voor hun roots of gaat het om Belgen/Europeanen die naar Afrika trokken? In het eerste geval is een etnologische invalshoek noodzakelijk. We verwijzen naar de etnologische kaart. We houden wel rekening met vele zwarten die zich al meerdere generaties in een stedelijke agglomeratie vestigden en soms alle voeling met de stam en het dorp van oorsprong verloren.

Nadruk zal in vele gevallen liggen op mondeling onderzoek. Hierbij is historische kritiek nodig. Is de onderzochte persoon betrouwbaar? Kunnen de meegedeelde gegevens op een of andere manier gecontroleerd worden? Hoe ver kan het menselijk geheugen teruggaan, hoe vervormd of verzonden zijn deze gegevens?

3) Het jaar 1960 is (voor heel Afrika trouwens³) een belangrijke scheidingslijn, te vergelijken met 1794 als snijpunt tussen ancien en modern regime. Voor '60 waren veel Belgen werkzaam in de administratie, bij een industriële onderneming, een landbouwexploitatie (*de colons* werkten voor eigen rekening als zelfstandigen en ondernemers), het leger of als missionaris (missieposten, onderwijs, ziekenhuizen⁴). Voordien hadden de meesten een opleiding gevolgd aan de Koloniale Hogeschool in Antwerpen (als medisch assistent of als gewestbeheerder⁵), ook de broeders en paters kregen een

3 In 1960 werden niet minder dan 17 Afrikaanse staten onafhankelijk: https://nl.wikipedia.org/wiki/Dekolonisatie_van_Afrika Zie ook: HEIRMAN (Mark), *Afrika in de vuurlijn*, Antwerpen/Baarn, 1980, pp. 119-156.

4 Hier dient de nadruk gelegd op de grote rol die missiezusters speelden in de ziekenhuizen. In Kolwezi waren dat de zusters van Pittem (zie VERSCHUERE (Antonellus), *De zusters van Maria van Pittem, een eeuw congregatieleven*, Lannoo, Tielt, 1948). Ook de Zusters van Liefde van Heule waren heel actief in Congo o.m. in Nganza, Tshibala, Maswika, Luambo, Luisa, Mbulungu in Kongo-Kasaï (archieef: Mellestraat 1, 8501 Heule). Over de vrouwen in Congo: CORNET (Anne), *Vrouwen en kolonisatie: Belgisch Kongo* (tekst op internet). Zij wijst er op hoe voor het interbellum missionarissen de enige vrouwen waren die werkelijk getolereerd en zelfs aangemoedigd werden om naar Congo te vertrekken. Vergeten we ook de rol niet van de artsen die naar Congo trokken. Zie bv. SEGERS (Jean-Marie), *Congo dokters*, Snoeck, Gent/Kortrijk, 2013.

5 https://nl.wikipedia.org/wiki/Koloniale_Hogeschool_van_Belgi%C3%AB Zie ook: RYON (Frank), *De laatste kolonialen*, Van Ha-

vooropleiding binnen hun congregatie. Van de 115.000 koloniale in 1959 bleven er in 1960 nog een kleine 20.000 over. Na '60 gaat het o.m. over ontwikkelingshelpers, werknemers in de industrie, onderwijzers, enz. Kon het machtige trio 'Kerk, Staat en Kapitaal' zich na 1960 nog handhaven?

4) Een andere scheidingslijn is meer geografisch. Om welke provincie of gewest gaat het? Woonde men in een stad of op het platteland (in de brousse)? En hoe belangrijk is voor de autochtone bevolking de stam met zijn gewoontes en eigen taal? De vlucht naar de stad met de gekende bevolkingsexplosie ervan als gevolg maakt dat veel autochtonen de band met hun dorp, hun stam verbroken zagen. Verwestering al of niet gewild was het gevolg.⁶

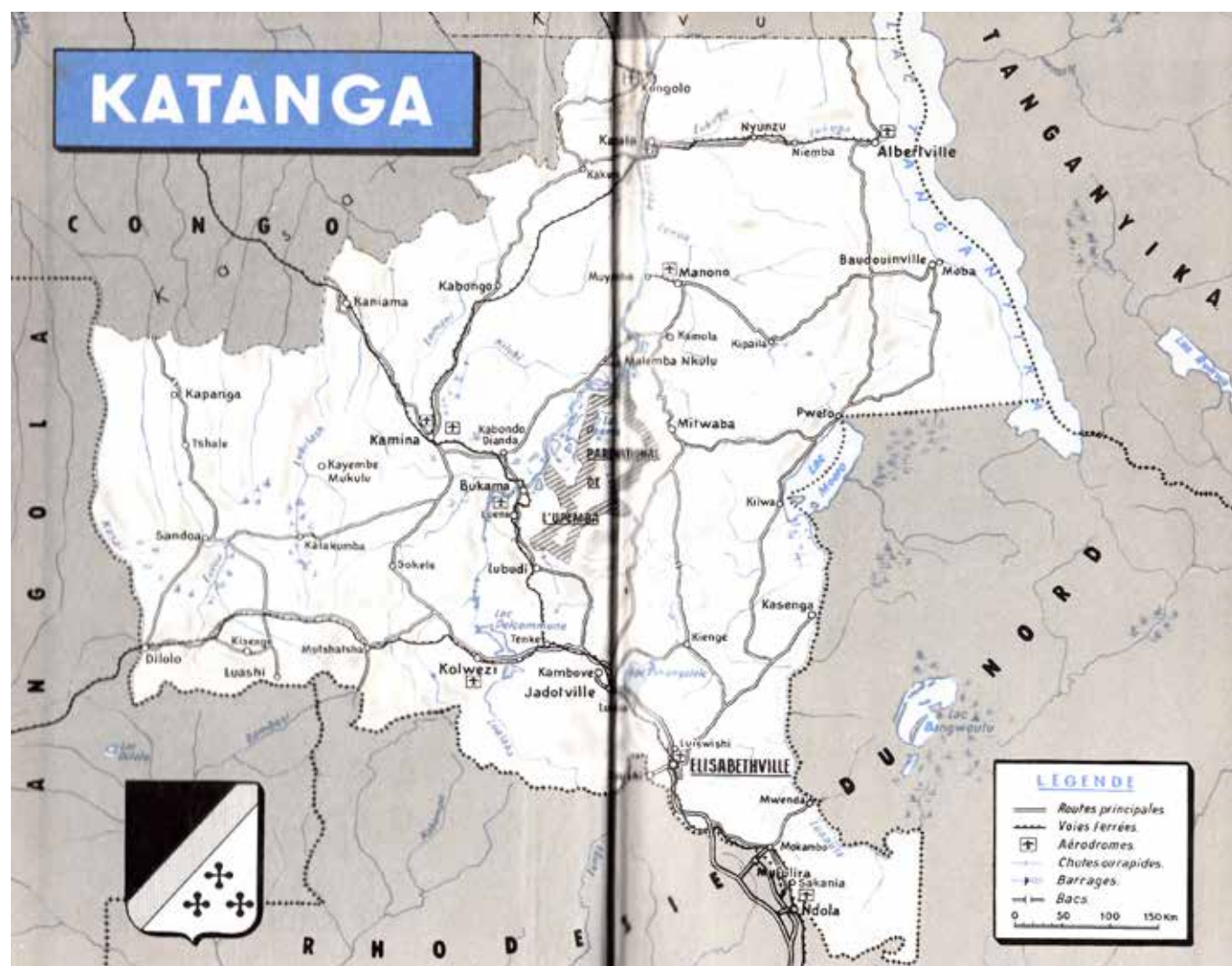
5) Hoe zit het met de verschillen tussen burgerlijke en kerkelijke staat? Welke godsdiensten speelden een belangrijke rol, hoe was de kerkelijke hiërarchie georganiseerd (parochies, bisdommen)?

6) Waar vinden we de belangrijkste bronnen terug? In Afrika? In België en Europa? Niet alleen wat de primaire genealogische gegevens betreft, maar ook over het beroepsleven, het onderwijs?

Bronnen worden bewaard in: het ARA (Afrika-archief),- de rijksarchieven in de provincies, de gemeente- en/of stadsarchieven, Ministerie voor Binnenlandse Zaken (Dienst Vreemdelingenzaken –DVZ), Ministerie voor Buitenlandse zaken, Kadoc, Liberaal archief, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, aartsbisschoppelijke en bisschoppelijke archieven, archieven van religieuze orden (o.m. Scheut).

Een stuk van onze eigen familiegeschiedenis

Toen ik in 1962 afstudeerde als regent Moedertaal-Geschiedenis aan het Brusselse Sint-Thomasinstituut

Katanga (uit: J. LARTEGUY, *Les chimères noires*, 1963)

lewyck, Leuven, 2005, pp. 52-61: de opleiding.

6 VAN REYBROUCK (David), *Congo*, p. 181 beschrijft uitvoerig hoe de koloniale stad een nieuw universum met een heel eigen materiële cultuur met zich meebracht.

wilde ik liever geen legerdienst doen, een mogelijk alternatief was te vertrekken naar Congo. Eén van onze burens in Heule was Maurits Wollecamp (1927-1997)⁷, kabinetsmedewerker van Minister Dequae (1915-2006) toen die nog minister van Koloniën (1950-1954) was. Dat hielp om vlot door de aanvaardingsprocedure te raken. Bij de voorbereiding op onze afreis kwam ik in Brussel Paul Constandt, een klasgenoot tegen die zonder ik het wist ook naar Congo trok. We waren beiden bestemd voor het *Institut International* in Kolwezi, dit als deelnemers van de Dienst voor Ontwikkelingssamenwerking (DOS)⁸. Gezegd '*Institut*' was ontstaan na de onafhankelijkheid en bestond uit drie scholen: de athenea van E'ville (Lumumbashi) en Jadotstad (Likasi), samen met het Lyceum Joannes XXIII in Kolwezi. Deze laatste school was gegroeid uit het Sint-Jozefscollege van de paters Franciscanen. We zouden er eerst twee jaar les geven in de Nederlandstalige afdeling. Nederlandstalige afdelingen waren in Katanga pas in 1955 een feit. Voordien kregen de Vlaamse kinderen les in het Frans van meestal Vlaamse leraren⁹. Schoolresultaten werden gepubliceerd in palmaressen. Ze leren ons niet alleen van wie de leerlingen les kregen, we zien ook welke leerlingen afwezig waren omdat de ouders bv. met verlof waren in België. Nog een leuk toeval: bij mijn aankomst in de school toonde men mij de fiets van Joost Geeraert (° Lauwe 1936). Joost is een kozijn van mijn vader en studeerde voor onderwijzer. Hij startte zijn loopbaan in dezelfde school waar ik nu zou beginnen. Later werd hij vanaf 1961 onderwijzer in zijn geboortedorp om te eindigen als schoolhoofd. Nog maar eens een bevestiging dat de wereld klein is. In het college bestond het onderwijzend personeel uit niet minder dan 60 personen¹⁰.

Onze eerste afreis gebeurde vanuit Zaventem op 10 september 1962. Na een noodlanding op Malta in Valletta (wegens een technisch defect), een tussenlanding in Tsjaad, vertrokken we naar Katanga. Daar was de secessieoorlog in volle gang zodat we niet konden landen

7 Zijn archief is gedeponneerd in het ARA: M. WOLLECAMP / Beknopte inventaris van het archief van Maurits Wollecamp, secretaris van minister A. Dequae (periode: 1956-1962). Zie over hem nr. 39 (2004) van het tijdschrift *Heulespiegel*.

8 Over de oprichting zie o.m. COOLSAET (Rik), DUJARDIN (Vincent), ROOSENS (Claude), *Buitenlandse zaken in België. Geschiedenis van een ministerie, zijn diplomaten en consuls van 1830 tot Vandaag*, Tielt, 2014.

In januari 1962 werd de Dienst voor Ontwikkelingssamenwerking (DOS) opgericht. Er volgen reorganisaties en naamsveranderingen, onder meer met de oprichting van het Algemeen Bestuur voor Ontwikkelingssamenwerking (ABOS) in 1971. (zie VAN-THEMSCHÉ (Guy), *Congo. De impact van de kolonie op België*, Tielt, 2007, p. 252; VAN BILSEN (Jef), *Kongo 1945-1965*, Leuven, 1993, pp. 196-201).

9 Zie het verhaal van Jozef Debrauwere en andere verhalen, in: VANHEE (Bob), VAN REMOORTERE (Julien), *Onze dagen in Congo. Verhalen van oud-kolonialen*, Lannoo, Tielt, 2009, pp. 108-115. De *vzw Afrika-Getuigenissen* registreert sinds een paar jaar herinneringen van landgenoten die een deel van hun leven in Congo doorbrachten. Dit patrimonium kreeg een veilig onderkomen in het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren.

10 Daarvan waren er 25 met een thuisadres in Vlaanderen. De persoonslijst van 1963-64 telt 72 namen. Daarvan waren er zeker 11 geestelijken.

in E'ville. We moesten met de bus van N'Dola (Zambia) naar E'ville waar we konden overnachten in het *Institut International* aldaar. Op 12 september 1962 vertrokken we dan met een bus van E'ville naar Kolwezi. De eerste maanden moesten we onze intrek nemen bij het leraars-echtpaar, Jan (+ 2004) en Maria Van Liedekerke-Wijn, die dicht bij de school woonden. Jan was voor de onafhankelijkheid gewestbeheerder en gaf ons een goede initiatie over Congo.

We werden dus meteen in een stuk Congolese geschiedenis gedompeld. In de jaren vóór onze afreis en in de periode dat we in Congo waren (1962-1966) is er in Congo wel een en ander gebeurd, de (eerste) Congo-crisis omvat de jaren 1960 tot 1963: de onafhankelijkheidsverklaring in 1960, onafhankelijkheidsverklaring door Moïse Tshombe¹¹ op 11 juli 1960 en de Katangese secessie, de UNO die een oorlog was begonnen om een einde te maken aan de Katangese afscheiding¹², de moord op Patrice Lumumba¹³ op 17 januari 1961 in Katanga, de tweede staatsgreep van Sese Seko (toen nog Joseph-Désiré) Mobutu (Lisala 14.10.1930-Rabat 7.9.1997)¹⁴ op 24 november 1965, die als president Joseph Kasavubu (Kuma-Dizi 1910/1917?¹⁵-Boma 24.3.1969) opvolgde. De nationalisatie van de UMHK (24.12.1966), de stichting van de MPR (Mouvement Populaire de la Révolution)(19.4.1967), de rebellie van de huurlingen (1967), het geven van een nieuwe naam aan land, stroom en munt: Zaïre (27.10.1971), maakten we niet meer mee: we waren voor goed naar België vertrokken, maar we bleven de gebeurtenissen volgen.

11 Moïse Kapenda Tshombe (Musumba 18.11.1919-Algiers 29.6.1969) was president van Katanga van 16.6.1960 tot 12.1.1963. Hij kwam al in de jaren vijftig in aanraking met de politiek en stichtte met het idee van een onafhankelijk Katanga in het hoofd de CONAKAT, een sterk regionalistische partij. Dit stond radicaal in tegenstelling met het unitarisme van Patrice Emery Lumumba die in 1958 het Mouvement National Congolais (MNC) stichtte. Op 11 juli 1960 riep Tshombe de onafhankelijkheid van Katanga uit hierin gesteund door de UMHK. Lumumba riep de hulp in van de Verenigde Naties om een einde te maken aan de secessie. De vijandelijkheden startten in september 1961. Dag Hammarskjöld (Jönköping 29.7.1905-Ndola 18.9.1961), secretaris-generaal van de UNO vloog naar Rhodesië om er Tshombe te ontmoeten maar zijn vliegtuig stortte neer. In 1963 werd Tshombe verbannen, maar het jaar daarop was hij eerste minister van Kongo (1964-1965). Na de tweede staatsgreep van Mobutu vluchtte hij naar Spanje, werd in 1967 gekaapt en overgevoerd naar Algiers. Hij stierf in gevangenschap waarschijnlijk ten gevolge van een hartaanval. Hij werd op 5 juli 1969 begraven in Brussel.

12 Op 14 januari 1963 kwam er een einde aan de Katangese secessie en zagen we de laatste huurlingen vertrekken, waaronder Jean Schramme (Brugge 25.3.1929-Rondonopolis Brazilië 14.12.1988). Op 21 januari 1963 trokken de U.N.O.-soldaten waaronder de fameuze Indische Gurkha's Kolwezi binnen.

13 Patrice Emery Lumumba (Onalua 2.7.1925-Katanga omgeving E'ville 17.1.1961) krijgt bij zijn geboorte de namen Isaïe Tasumbu Tawosa. Zijn vader was François Tolenga.

14 Voor zijn naam en zijn ouders verwijs ik naar GEERTS (Walter), *Mobutu. De man van Kamanyola*, DF, Leuven, 2005, p. 11

15 Is het niet typerend dat er onduidelijkheid is over de geboortedatum van de eerste president van Congo (1960-1965)! Hij is geboren in Tshela of Kuma-Dizi in 1910, 1913, 1915 of 1917. De grootvader van Joseph Kasa-Vubu (of Kasavubu) zou een Chinese arbeider geweest zijn die o.m. hielp bij de aanleg van de spoorweg tussen Matadi en Leopoldville. Zijn moeder behoorde tot de Bakongostam.

Bestuurlijke indeling

Congo 1940 (uit: ETAMBALA, Congo '55-'65)

Congo 1964 (uit: idem)

Onze bestemming, Kolwezi, ligt op een hoogte van 1443 m en werd in 1958 beschouwd als één van de mooiste steden van Congo¹⁶, gesticht in 1937. Kolwezi, door de

16 Kolwezi ligt 192 km van Likasi, 306 km van Lubumbashi. In 1986

www.mapsofworld.com

<https://conflictmineral.wordpress.com/a-brief-history-of-drc/>

RDC 2011 www.mapsofworld.com

Administratieve kaart van Belgisch Congo met de indeling in provincies (publ. Dom.)

rijke grondstoffen als koper en kobalt uitgegroeid tot een belangrijk industrieel centrum, was administratief gezien een gewesthoofdplaats. Vóór de onafhankelijkheid hadden de Belgen een vlotte administratie in het leven geroepen.

De administratie in de koloniale periode omvat in de eerste plaats de administratieve indeling. Deze zal meermaals veranderen en aangepast worden aan de omstandigheden. In 1933 kwam er een drastische hervorming op bestuurlijk vlak. Congo werd ingedeeld in 6 provincies en dat blijft zo tot het einde van de kolonisatie. Elke provincie bestaat uit een aantal districten en elk district uit een aantal gewesten. Congo telt 117 gewesten in 1960¹⁷. De provincies werden bestuurd door een provinciegouverneur. Deze vertegenwoordigde de gouverneur-generaal. Volgens art. 22 van het 'Koloniaal Handvest' oefenden de provinciegouverneurs alle rechten uit die tot het gebied van de uitvoerende macht behoren. De 24 districten werden bestuurd door een districtscommissaris.

schatte men de bevolking op 230.000 inwoners. Uit een relaas van Jan Alpaerts lezen we hoe Kolwezi thans geëvolueerd is tot een vervallen stad. Zie RVI, Jan Alpaerts, Lier, 2007. Jan en Rik Alpaerts trokken in 2006 na 39 jaar terug naar Kolwezi om er een meisjesschool te helpen opbouwen. Hun ouders waren in 1947 naar Kolwezi getrokken waar vader Frans gedurende 20 jaar voor de UMHK zou werken. In 1967 bij de crisis in Kolwezi kwamen ze zoals zovelen terug naar België. http://users.skynet.be/jan.alpaerts/jan_bestanden/RVI.html

17 FOUTRY (Vita), NECKERS (Jan), *Als een wereld zo groot ...*, p. 83.

De provincies met hun hoofdsteden:¹⁸ Provincie Leopoldstad (Leopoldstad); Evenaarsprovincie (Coquilhatstad); Oostprovincie (Stanleystad); Provincie Kivu (Bukavu); Provincie Katanga (Elisabethstad); Provincie Kasai (Luluaburg) en het voogdijgebied Ruanda-Urundi (Usumbura).

De bestuurlijke indeling onderging een hele evolutie. Vanaf 1895 zijn de *districten* onderverdeeld in *zones*, vanaf 1904 in *districten* en vanaf 1912 in *gewesten*. In 1933 kwam de bestuurlijke hervorming met zes provincies, onderverdeeld in districten¹⁹. Na 1948 blijven de provincies en de gewesten praktisch ongewijzigd.

In 1923 kregen de verstedelijkte gebieden een nieuw bestuurschelon: de stedelijke districten. Vanaf 1941 waren er agglomeraties die zich stad mochten noemen. Zij werden bestuurd door een stedelijke districtscommissaris. De ordonnantie van 6.9.1959 schonk aan een aantal gewesten het statuut van stad (Leopoldstad, Elisabethstad, Jadotstad). Aan het hoofd stond een burgemeester. Sinds 1933 zijn de districten onderverdeeld in gewesten, bestuurd door een gewestambtenaar. Ze werden (vanaf 1957) bijgestaan door een adviesraad, assistent-beheerders, territoriale agenten, een agronoom, een veeteeltconsulent, een ingenieur voor wegen en bruggen, een arts, het hoofd van de lagere school en een secretaris²⁰.

De steden kregen een opdeling in *cités indigènes* voor de zwarten en stedelijke gebieden voor de blanken. Toen ik in 1962 in Kolwezi aankwam was dat nog steeds het geval.

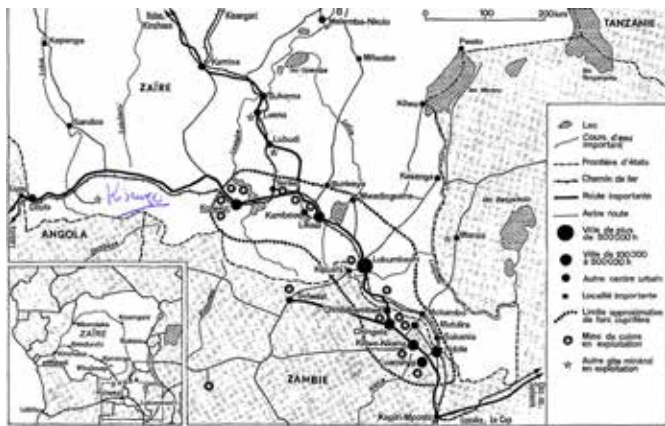
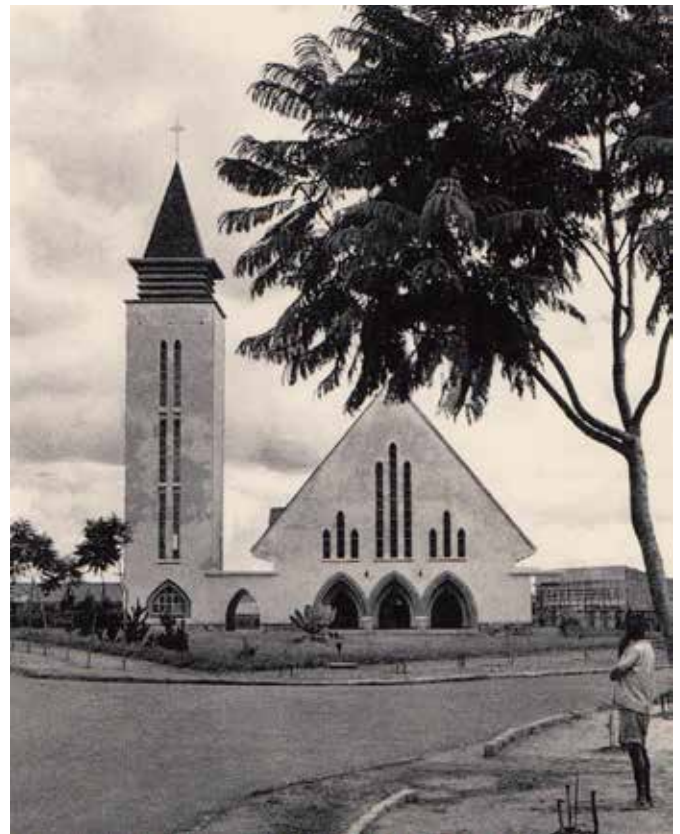

FIG. 1. — Kolwezi dans l'aire cupifère zaïro-zambien

Uit: J. BRUNEAU, F. MANSILA, *Kolwezi: l'espace habité et ses problèmes* (Cah. Sci. Hum. 22 / 1986)

Elisabethville (uit: *Reisgids Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi* (1958) Gebouwd volgens dampatroom. Blanke wijk gescheiden van inlandse wijken.

De kerk (nu kathedraal) van Kolwezi (eigen verz.)

Kolwezi

De meeste leerlingen in de klassen waar ik de eerste jaren terecht kwam waren kinderen van werknemers bij de UMHK (de bekende Union Minière du Haut Katanga, later Gécamines)²¹. Vele kinderen waren al voor de on-

²¹ VERLINDEN (Paul), e.a., *Union Minière du Haut Katanga 1906-1956*, Brussel, 1956 In dit boek staat een heel stuk geschiedenis van Katanga beschreven. Vooral het ontstaan van de kopermijnen (voor het eerst vermeld in een rapport van 22 maart 1798) van de Portugese ontdekkingsreiziger José Maria de Lacerdas, gouverneur van Rios de Sena (Mozambique). In 1858 ontdekten Richard Francis Burton en John Hanning Speke het Tanganikameer en hoorden er spreken over het koper van *Katata* of *Katanga*. Voordemijnennukankverwijzen naar het mooiefotoboek van Sammy Baloji, *Mémoire / Kolwezi*, Bruxelles, 2014. (Teksten in het Frans, Nederlands en Engels vooral over de ontginning van de mijnen). Het Algemeen Rijksarchief 2 - depot Joseph Cuvelier bewaart 111 strekkende meter archief van de vennootschap Union Minière.

¹⁸ *Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi. Reisgids*, p. 97-99. Men vindt er ook de gewesten.

¹⁹ O.c. *Als een wereld zo groot ...*, p. 241-243. Op p. 243 een lijst van plaatsnamen en naamsveranderingen.

²⁰ Zie GOEMAN (Linda), *Topambtenaar in Belgisch-Kongo ...* (RUG, 1996-97).

afhankelijkheid in Congo geboren. Hoe ze dachten over het thuisland België en hun verblijf in Congo wordt goed beschreven in het boek van Peter Verlinden *Het verloren paradijs. Kind in Congo*. De kinderen uit de jaren vijftig en begin van de jaren zestig denken meestal met heimwee terug aan hun jeugd die ze in Afrika moesten achterlaten. In Kolwezi maakten we vele vrienden o.m. door de Vlaamse Vriendenkring²². Er waren niet alleen de gezellige bijeenkomsten, ze hadden een koor en we speelden ook toneel. In Kolwezi waren het niet alleen de Vlamingen die samenkwamen, ook de Griekse kolonie had een eigen kring. Behalve les geven brachten we ook de nogal verwaarloosde bibliotheek van de paters in orde. De liefde voor het boek heeft er altijd ingezet.

Na twee jaar in het Joannes XXIII-lyceum werd ik totaal onverwacht gemuteerd naar het atheneum van Kolwezi. Maar daar aangekomen besliste de Congolese directeur van het onderwijs dat ik naar de Ecole secondaire van Kisenge moest. De school lag bij een post van BCK Manganése. De post zelf was uitsluitend voorbehouden aan de blanke bevolking. De school voor inlanders lag buiten deze zone. Kisenge lag op de weg naar Dilolo bij de grens met Angola. Met onze school hebben we nog Moïse Tshombe begroet toen hij daar met een heel gevolg op het vliegveld landde. Wij stonden netjes in een rij om handen te drukken. In Kisenge had ik uitsluitend Congolese leerlingen. Alleen al hun namen onthouden was niet gemakkelijk, zeker als ze midden het schooljaar plots een andere voornaam opgaven (zie verder). Behalve lesgeven in Kisenge werden we geregeld *en mission* gestuurd vooral naar Kolwezi en een enkele keer naar Lubumbashi om er administratieve en andere zaken met de onderwijshiërarchie te regelen. Met de noodzakelijke *feuille de route* konden we de bomvolle trein op waar we meestal als enige blanke op zaten. Voor 300 km waren we soms 19 u. onderweg.

In de vier jaar Congo maakten we een heel stuk geschiedenis mee: we beleefden het einde van de Katangese secessieoorlog (1960-1963), het einde van Tshombe als president van Katanga (1963), Tshombe als eerste minister van Congo (1964) en zijn ballingschap, de rebellie van Pierre Mulele (1964-1967), de verovering door de CNL van Stanleystad die er een bloedbad aarichtten, de herovering door Belgische parachutisten²³, vermoorde paters en missiezusters in november 1964 in Aba²⁴, de staatsgreep van Mobutu in 1965.

Na Kisenge gaven we nog een jaar les in het atheneum van Kolwezi²⁵. We onderwezen er vakken als Latijn, Engels en

... tekenen! In die periode kwam Mobutu aan de macht²⁶. In het laatste jaar van mijn Congoverblijf was ik aanwezig bij het kerkelijk huwelijk van een vriend. Burgerlijk waren ze *met de handschoen getrouwd* (zijn echtgenote was nog met verlof in België)²⁷. Trouwen in Congo voor een zwarte administrateur behoorde ook tot de mogelijkheden.²⁸

Het is zeker een sprookje dat we allemaal in chique villa's woonden²⁹. In de vier jaar Congo heb ik achtereenvolgens een kamer betrokken in het huis van een leraarskoppel, een woning in Ruwe (Avenue des Colons) gedeeld met een collega, in Kisenge in het guest-house, in een 'cottage' en later een huis gedeeld met mijn directeur Jean Cluysen, bij zendingen naar Kolwezi en Lubumbashi bij vrienden of mijn neef gelogeed, het laatste jaar in Kolwezi op een hotelkamer (La Bonne Auberge), van 28.10.1965 tot 28.3.1966 in de woning waar mijn collega na zijn huwelijk zou gaan wonen in de Avenue Lusangas en ten slotte in een kleine studio.³⁰ Vrijgezellen werden uiteraard minder in de watten gelegd als getrouwde koppels. In Congo waren we niet de enige van onze familie. Mijn neef Gervas Hellin was er leraar achtereenvolgens in Lubumbashi en in Kinshasa. Mijn zus volgde mijn voetspoor en woonde in Kinshasa tot ze moest vluchten en zich uiteindelijk in Zuid-Afrika vestigde.

Zich kunnen identificeren in Congo was heel belangrijk. Persoonlijk konden we dat best ondervinden toen we in 1966 al onze papieren en paspoort gestolen werden. Het bracht heel wat rompslomp mee om via het consulaat in E'ville aan een nieuw geldig paspoort te geraken. We werden in die tijd hard geconfronteerd met wat administratie inhoudt.

26 ZINZEN (Walter), *Mobutu. Van mirakel tot malaise*, Hadewijch, Antwerpen, 1995. Walter Zinzen kwam in 1963 in Elisabethstad aan. Hij gaf er les aan het *Institut Marie-José pour jeunes filles*, maar werd betaald door DOS, de Dienst voor Ontwikkelingssamenwerking, (voorloper van ABOS, Algemeen Bestuur voor ontwikkelingssamenwerking). Wie een contract voor ten minste drie jaar tekende, hoefde geen militaire dienst te doen. De start van zijn en mijn loopbaan verliep dus parallel. Met onze leerlingen van het atheneum hebben we op 4.3.1965 nog een erehaag moeten vormen voor de nieuwe president! GEERTS (Walter), *Mobutu. De man van Kamanyola*, DF, Leuven, 2005. Walter Geerts (Leopoldstad 1929-2011) heeft als BRT-journalist Mobutu vaak gesproken en geïnterviewd.

27 *Trouwen met de handschoen* is een huwelijksluiting waarbij één van de partners niet aanwezig kan zijn en wordt vervangen door een gevolmachtigde. Een meer juridische term is "trouwen bij volmacht". In België is dit soort huwelijk niet toegelaten.

28 Zie 'Trouwen in de brousse' in 'Getuigenissen en verhalen van Mevr. Brigitte Bouckaert opgetekend door Bernard Leicher, *Wibilinga*, (26), 2013, p. 28: Het betreft het huwelijk tussen bierenarts Serge Vynckier en Brigitte Bouckaert: *Tenslotte de brousse in met de jeep, op naar de trouwpartij in de cité van Sandoa waar een zwarte administrateur het burgerlijk huwelijk voltrok. Het is een eenvoudige plechtigheid in aanwezigheid van enkele blanken. Pater Marcel Van Lier zegent het kerkelijk huwelijk in op 28 januari 1964.*

29 RYON (Frank), *a.w.*, pp. 136-145: de woning.

30 Zo moest ik bij het begin van mijn laatste schooljaar in het hotel *La Bonne Auberge* een kamer delen met Mounir Skaf, een ex-officier uit Libanon die op het atheneum belast was met het handhaven van de tucht (*préfet de discipline*). De aangrenzende kamer werd ingenomen door een Katangees minister die er al of niet in pyjama zijn audiënties hield. Om de hotelhouder tevreden te stellen – zijn financiële vergoedingen lieten soms maanden op zich wachten – heb ik er enkele maanden geholpen door 's avonds de bar open te houden en de bestellingen van het restaurant te regelen.

22 De VVK werd opgericht in 1952 ter gelegenheid van een voordrachtavond ingericht voor de Vlamingen door pater Pascal, pastoor van Kolwezi. Louis Jacobs was voorzitter vanaf 1961. Zijn columns 'De woorden van Jef Sloef' (1958-1966) werden uitgegeven.

23 De broer van mijn tante, Marcus Pyck (Blankenberge 25.4.1925-Kandoi 25.12.1964) vermoord op kerstdag 1964 door de Simba's in Paulis). https://en.wikipedia.org/wiki/Simba_Rebellion

24 Zes missionarissen en vier missiezusters vermoord door de Simba's in Aba. Eén van de vermoorde zusters was Marie Thérèse Vanderpe (Ooigem 3.12.1926-Aba 27.11.1964), dochter van Omer en Germaine Roelstraete.

25 De personeelslijst telde 62 leden (waarvan 27 autochtonen).

Onze eerste afreis naar Congo op 9 september 1962 (samen met Wilfried Van Waesberghe, +)(eigen verz.)

Onze eerste woonst: een kamer bij een leraars-echtbaar (1962) (eigen verz.)

Onze (tweede) woning in Kolwezi die we deelden met een collega (1963)(eigen verz.)

Op de barza in Ruwe met onze boy Jean (eigen verz.)

Tshombe op bezoek in Kisenge (1965)(eigen verz.)

Bezoek Tshombe aan Elisabethstad (Lubumbashi) 21.9.1964 (eigen verz.)

College Joannes XXIII in Kolwezi waar we twee jaar les gaven (1962-1964) (eigen verz.)

Mijn leerlingen 4de moderne Kisenge (eigen verz.)

Ecole sécondaire in Kisenge (1964-65)(eigen verz.)

De Cottage 1965 mijn tweede verblijfplaats in Kisenge

De woning in Kisenge die ik deelde met de directeur van de school (1964-65) (eigen verz.)

Kolwezi: college en kerk

Vissen in de Kasai-stroom (eigen verz.)

Hotel-restaurant La Bonne Auberge in Kolwezi. Hier verbleven we enkele maanden bij het begin van ons laatste schooljaar 1965-1966. Luc Wilkin, de zoon van de toenmalige uitbater heeft nu een restaurant in Sint-Lambrechts-Woluwe (Le Moulin de Linkemale). (eigen verz.)

Op het huwelijksfeest van een vriend-collega, hier samen met Julien Van Eeghem (auteur van Getuigenissen van een koloniaal. Hij was in Kolwezi van 1956 tot 1957 en was leraar aan de technische school van Ruwe, nu Mutoshi)(eigen verz.)

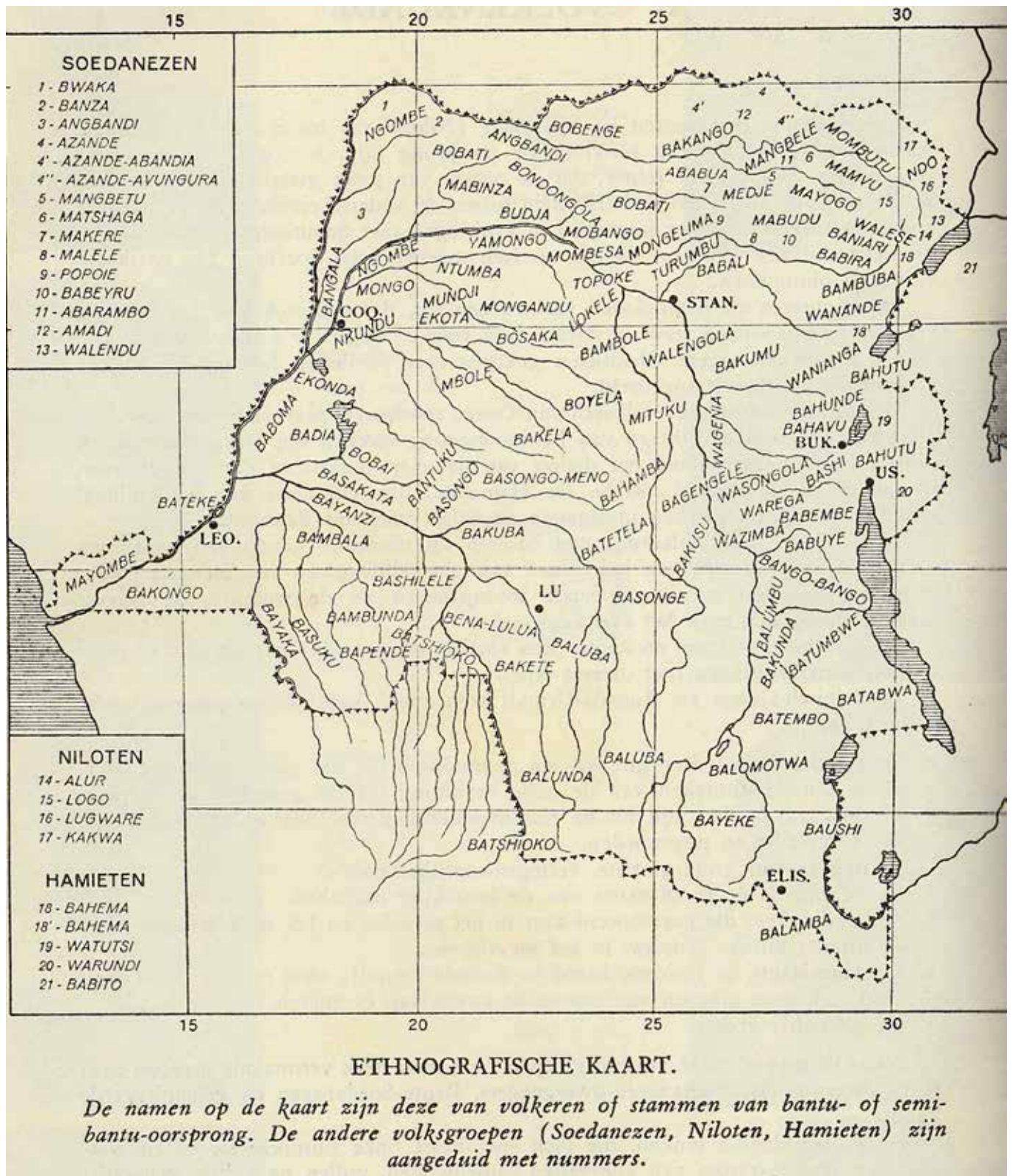

Bezoek Mobutu aan Kolwezi 4.3.1966 (eigen verz.)

Atheneum van Kolwezi (1965-66)

Naamgeving in Congo

Etnografische kaart (uit: Reisgids Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi)

Congolese namen vielen terug op inlandse talen en de vele volkeren die er waren³¹. Zo waren in Katanga het Luba (taal van de Baluba) belangrijk, eigenlijk een verzamelnaam van verschillende volkeren. De Baluba kozen hun naam binnen de familie. Hierbij speelde het 'goddelijke' een rol, de taal van de fetisjen. Deze fetisjen moesten bepalen welke voorvader op aarde zou terugkeren in de nieuwgeborene en hem zijn naam geven. De Baluba gaven een jongen de naam van een mannelijke verwant die verlangde herboren te worden. Kinderen kregen aldus dikwijls de naam van hun grootvader of grootmoeder. Toen het christendom nog niet doorgedrongen was koos men namen van geesten of geniën zoals Kabila, Mwamba, Ngoy, e.a.

Bij een christelijk doopsel ontvingen ze namen met een christelijke oorsprong: Maria, Joseph, Pierre, Antoine, Etienne. Wanneer ze hun dorp verlieten kozen ze dikwijls een andere voornaam. In stammen met een patri-lineair regime kreeg het oudste kind een naam uit de vaderlijke voorouderreeks, het tweede kind uit de moederreeks. Bij matrilineaire regimes gebeurde het omgekeerde. De namen hebben een betekenis³². De naam kan de plaats van oorsprong aanduiden (waterlopen: Kongolifwa, Lulua; dorpen: Tchihunda) of een functie (Fu-amba = chef). Ook beroepsnamen, soms door een werkinstrument (Mgologwana = kruitwagen, Musumari = nagel). Zoals bij ons zijn er ook veel bijnamen, o.m. verwijzend naar dieren, planten of voorwerpen: Djamba 'olifant), Dumba (leeuw), Hundu (aap), Ngombe (rond), Tsisupa (luipaard); Tchiwaya (maïs), Mutundo (boom, bos).³³ Ivan Godefroid verklaart hoe bij de Munande iedereen drie voornamen heeft: "Vooreerst is er een naam die de plaats in het gezin uitdrukt. De eerstgeborene heet dan Mumbere, letterlijk: de eerste (zoon), of ook Paluku: de eerstgekome. ... De tweede jongen in een gezin krijgt de naam Kambale, de derde Kasereka, de vierde Kakule, enzoverder. Maar als de eerstgeborene een meisje is en het tweede kind een jongen, heet deze Muhindo. Voor de meisjes bestaat een gelijkaardige reeks. Je begrijpt vanzelf dat het aantal voornamen in Kinande erg beperkt is. Je struikelt als het ware over de Palukus, de Kambales en de Muhindos. Gelukkig is er ook de doopnaam. Voor de gelovigen dus. ... De derde naam wordt geërfd, niet van de vader, maar van de grootvader (voor de jongens) of de grootmoeder (voor de meisjes). In een gezin met jongens en meisjes zal je dus twee familienamen aantreffen. De reden voor deze generatiesprong is dat men de voorouders wil levend houden in het familiale bewustzijn. Door slechts één enkele familienaam te gebruiken, zoals in Europa, is die niet langer geassocieerd met een bepaalde voorouder

31 Voor een talenkaart van Congo zie: *Het geheugen van Congo. De koloniale tijd*, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Brussel, 2005, p. 150. Gereproduceerd wordt de Linguïstische kaart van Congo: versie G. Van Bulck (1948).

32 Voor enkele voornamen zie http://www.namenindex.nl/afrikaanse_namen.php

33 Meer voorbeelden in: VROONEN (Eugène), *Les noms du monde entier et leur significations*, Paris, 2001, p. 507-526: Noms de l'Afrique noire. http://www.namenindex.nl/afrikaanse_namen.php

en gaat die persoonlijke band dus verloren.³⁴ In onze klassen in Kisenge zaten Balunda en Batshioko. Soms had ik pas na maanden door dat twee leerlingen broers waren, ze hadden dan ook verschillende familienamen. Ook de Balunda gaven hun kinderen de naam van een overleden voorouder. Bij de Ba Kongo kon men achter-eenvolgens een naam krijgen na de geboorte, bij de besnijdenis en bij het huwelijk³⁵.

Verwantschapsbegrippen

Groepen – ook politieke – zijn in Congo gebaseerd op verwantschap. De clan laat de geslachtslijnen terugval-len op een gemeenschappelijke voorvader. De daden van de verste voorvader behoren tot het collectief geheugen en worden doorgegeven in de groep. De stamboom die elk lid van de clan met de voorvader verbindt is bekend, maar men moet uiteraard rekening houden met mythevorming. In de dorpen vormden de oudste van elke geslachtslijn de notabelen.

Als we het Swahili³⁶ als voorbeeld nemen dan valt het op dat woorden als *mtoto* (kind), *baba* (vader), *babu* (grootvader) of *bibi* (grootmoeder) niet altijd dezelfde betekenis hebben als in onze Westerse talen. Oom of tante betekenen in Zwart Afrika iets anders als bij ons. Zo zijn alle zusters van de moeder ook mijn moeders, de zusters van mijn grootmoeder zijn mijn grootmoeders, het zelfde voor de grootvaders. Als men over een persoon spreekt die de biologische moeder is zegt men *bi maua* en de vader-verwekker luidt in het Swahili *baba mzazi*. Familienamen zoals wij die opvatten bestaan er eigenlijk niet. Een individu heeft een eigen naam, de voornaam van zijn vader en grootvader. Over het algemeen krijgt de oudste zoon de naam van zijn grootvader. Door de evangelisatie van Afrika zijn er ook hier zaken geëvolueerd. Als we ons willen verdiepen in een Congolese familiegeschiedenis zal kennis van naamgeving en verwantschapsbegrippen – die trouwens ook streekgebonden zijn – een rol spelen.

Congolezen op zoek naar hun familiegeschiedenis

In ons *abc van de genealogie* onder het lemma *Congo*³⁷ gingen we al in op de vraag 'Hoe inlichtingen bekomen in verband met genealogische gegevens met betrekking tot Congo'. In de Democratische Republiek Congo (DRC) trouwt men in familiekring en niet voor de burgerlijke stand. Dit impliceert dat Congolezen een *at-*

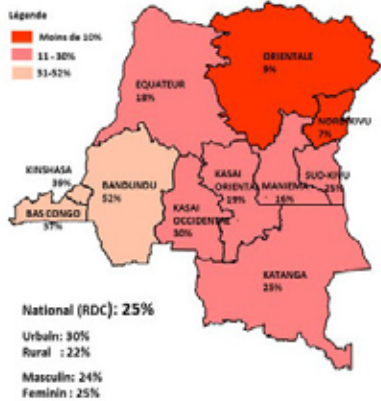
34 <http://www.voornamelijk.nl/tag/congo/>

35 VROONEN (Eugène), *a.w.*, p. 517-519.

36 RACINE-ISSA (Odile), *Le Swahili sans peine*, Assimil, Chennevières-sur-Marne, 1998, pp. 307-308. De inleiding beschrijft o.m. de geschiedenis en verspreiding van het Swahili. Deze taal wordt het meest gesproken in Oost-Congo: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Swahili_\(taal\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Swahili_(taal)); in het westelijk deel spreekt men vooral Lingala: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Lingala>

37 ROELSTRAETE (Johan), *abc van de genealogie*, Brussel, 2012, p. 65.

Enregistrement des naissances à l'Etat Civil par province en RDC, EDS 2013/2014

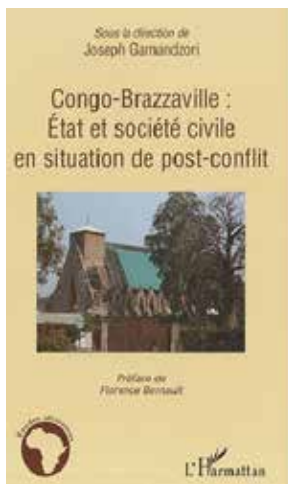
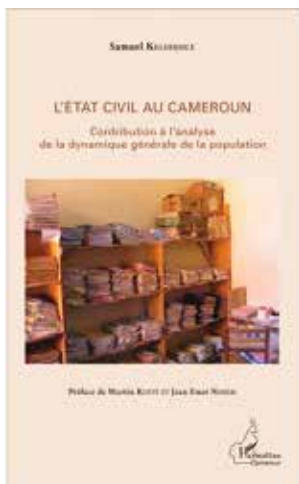
© Unicef RDC./Olivier Asselin

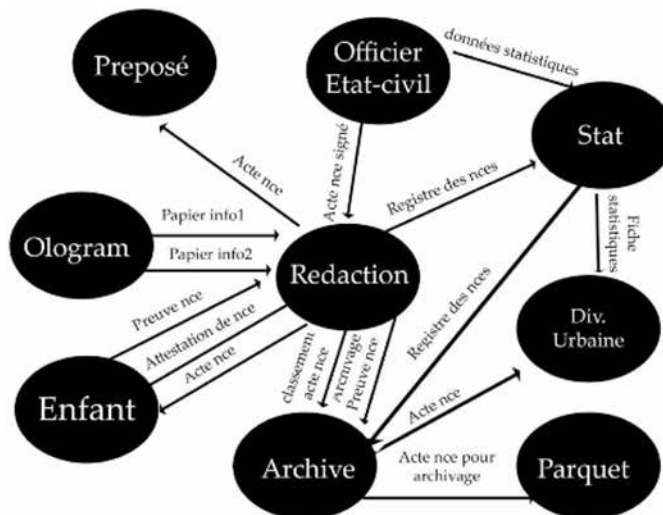
Huwelijk Joseph Kabila met Olive Lembe di Sita (4.6.1971, kerkel 17.6.2006: met een oecumenische dienst aangezien hij protestant en de bruid katholiek was) Joseph Kabila Kabange (° Hewa Bora 4.6.1971), zoon van de vermoorde president Laurent-Désiré Kabila (Ankoro 27.11.1938-Kinshasa 16.1.2001) volgde in 1997 zijn vader op als president van de DRC.

NTRA EDUANT ET ZOE HRELA UNIS PAR LE EDURCHESTRE DE NDALIEFR

Een globale studie over bevolkingsregistratie in Congo ontbreekt. Hier enkele voorbeelden uit andere Afrikaanse landen.

testation of extrait omtrent geboorte, huwelijk of overlijden kunnen hebben, maar dit is geen officiële akte. Een *extrait de mariage* heeft geen juridische waarde. Ik herinner me hoe in Kolwezi bij een soort kiosk de huwelijksaankondigingen (*publication de ban de mariage*) uithingen waarbij o.m. de bruidschat (*versement de la dot*) vermeld stond (in geld en in natura).

Volgens de huidige Congolese wetgeving moet een geboorte binnen de dertig dagen aangegeven worden bij de burgerlijke stand. Voor de personen geboren voor 1 augustus 1987 moest dit geschieden in de geboorteplaats. Indien de geboorte niet werd aangegeven op deze manier, moet een akte van bekendheid de ontbrekende akte vervangen. Voor personen geboren na 1 augustus 1987 gebeurt dit door middel van een *jugement supplétif* waarna een geboorteakte wordt opgesteld door de burgerlijke stand. De stad Kinshasa bestaat uit 24 deelgemeenten. Van een groot aantal zijn de registers van de burgerlijke stand vernietigd of geplunderd. Indien de akte verdwenen is, kan die alleen vervangen worden door een *jugement supplétif* of een *acte de notoriété*. Een Congolese akte van geboorte, huwelijk of overlijden waarvan niet binnen de dertig dagen aangifte is gedaan bij de burgerlijke stand wordt *tardieve akte* genoemd. Voor 1 augustus 1987 bestond die uit drie documenten: 1) de *acte de notoriété supplétif à un acte de naissance – mariage – décès* 2) de *ordonnance d'homologation*, een bevestiging van de voorgaande akte door een rechter 3) de akte van de burgerlijke stand afgegeven op basis van de twee genoemde documenten. Alle drie deze documenten moeten door het Congolese ministerie van BZ gelegaliseerd worden. Na 1 augustus 1987 bestaat de *tardieve akte* van een geboorte, huwelijk of overlijden uit twee documenten: 1) het *jugement supplétif* afgegeven door de rechter 2) de akte van de burgerlijke stand afgegeven op basis van vorig document

Als men in Nederland documenten aanvraag in de DRC dan moesten de akten die o.m. betrekking hebben op een geboorte, huwelijk of overlijden eerst gelegaliseerd worden. Voor akten uit één van de 24 deelgemeenten van Kinshasa gebeurde dat door de notaris van Kinshasa en daarna door het Congolese ministerie van Buitenlandse Zaken. Akten van buiten deze 24 deelgemeenten moesten gelegaliseerd worden door het Congolese ministerie van Justitie en daarna door het Congolese ministerie van BZ. Voor Nederland stopte de Nederlandse ambassade in Kinshasa op 1 april 2013 met het legaliseren van documenten uit de DRC. Dit gebeurde vanaf die datum door het Ministerie van BZ van de DRC.

Veel voorouderonderzoek in Afrika berust op mondelinge overlevering. Dat men hiermee heel voorzichtig moet omgaan bewijzen reacties op het boek van Alex Haley (1921-1992), *Roots. The Saga of an American Family* (1976) (in het Nederlands vertaald als *Roots, wij zwarten*). Zijn familiegeschiedenis zou terug te voeren zijn tot de Mandinka *Kunta Kinte* die in 1767 in Gambia door slavenhandelaars gevangen werd genomen en nadien als slaaf verkocht in Amerika. Fictie en waarheid

zijn niet duidelijk te scheiden, genealogen twijfelden aan het mondelinge onderzoek. Dit is ook enigszins het geval met de op mondelinge overlevering gebaseerde gegevens in het boek van David van Reybrouck *Congo. Een geschiedenis* (2010).

Mondelinge overlevering kan wel zeer ver in het verleden teruggaan, maar vervorming en *wishful thinking* zijn schering en inslag.³⁸ Zo klimmen de voorouderreeksen van stamhoofden soms heel ver in het verleden op zoals de Mwant-a-Yv van de Balunda³⁹.

Gemengde huwelijken⁴⁰

Alhoewel er geen verbod was op huwelijken tussen Europeanen en Afrikanen werd dit in de praktijk erg moeilijk gemaakt. Europeanen konden alleen trouwen voor een ambtenaar van de burgerlijke stand en die kon alleen geïmmatriculeerde Congolezen huwen⁴¹. Bij het huwelijk tussen een geïmmatriculeerd en een niet-geïmmatriculeerd persoon volgde de vrouw de conditie van de echtgenoot. Een Belgische vrouw kon dus niet trouwen met een niet-geïmmatriculeerde Congolees.

Belgische mannen die naar Afrika vertrokken werden sterk aangeraden getrouwd naar Afrika te vertrekken. In Belgisch Congo werd het aantal Eurafrikanen van de eerste generatie geschat van 2000 tot 15.000 op een totale Congolese bevolking van 13 miljoen⁴². De meeste kinderen geboren uit een relatie tussen Belgische mannen en een Afrikaanse vrouw werden opgevoed door hun moeders in een Afrikaans milieu. Etnische groepen als de Baluba, de Tutsi zijn patrilineair, tegenover Bakongo, Chokwe die matrilineair zijn. Vanaf 1939 stuurde men erop aan om mulattenkinderen naar een missie te sturen om er 'gepast' onderwijs en opvoeding te krijgen. Dit was echter geen wettelijke verplichting. Kinderen kregen op die missie-internaten gewoonlijk een andere voornaam als er al een ander kind dezelfde voornaam droeg. De fa-

38 Over mondelinge onderzoek zie: DE WEVER (Bruno), FRANCOIS (Pieter), *Object, methode, toepassing. Gestemd verleden. Mondelinge geschiedenis als praktijk*, VCV, Brussel, 2003.

39 History of Katanga: de lijst begint met Mwant Mwakou die leefde in de tweede helft van de 16de eeuw. Hij werd opgevolgd door zijn dochter Louedji, genoemd Swana Mulunda, moeder van het Lundavolk. Het zijn dus niet altijd zuiver patrilineaire reeksen. Bij de Baluba is de stichter Nkongolo Mwamba. Zijn vader zou Kahatwa Kazadi of Muleya Monga genoemd hebben. Hij had twee vrouwen uit de Baluba stam. De genealogie van de Lubakeizers begint met Kalala Ilunga, zoon van Mbidi Kiluwe en neef van Nkongolo Mwamba. Na hem volgen nog 16 namen. Het keizerrijk Luba bleef bestaan tot de komst van de Europeanen rond 1892. Zie ook: <http://kolwezineews.blogspot.be/> met een lijst van de Mwant Yav en een stuk geschiedenis van het Keizerrijk van de Lunda. Verwijzend naar: LERBAK (A.E.), NAWEJ (André), MIJ (Jean), MUNUNG (Daniel), *Ngand Yetu*, Cleveland, 1963. De hoofdstad van het koninkrijk van de Lunda en verblijfplaats van het opperhoofd van de Balunda is Musumba, 9 km ten oosten van Kapanga en ook thuishaven van de Methodist Episcopal Mission.

40 *Eurafrikanen geboren in Belgisch Afrika*: <http://soc.leuven.be/arc/afrikaverteltd/?q=book/print/17>

41 <http://soc.kuleuven.be/arc/afrikaverteltd/?q=book/print/17>

42 <http://soc.kuleuven.be/arc/afrikaverteltd/?q=book/print/80>

miliënamen van hun biologische Europese vaders werden zo gewijzigd dat de biologische vaders zich gemakkelijk aan elke verantwoordelijkheid konden onttrekken. Eurafrikaanse kinderen die niet erkend werden door hun biologische vaders kregen officieel de nationaliteit van hun Afrikaanse moeder. In Zaïre bepaalde een wet in 1972 dat het natuurlijke kind, geboren uit een Zaïrese moeder of van een niet-Zaïrese vader en Zaïrese moeder verplicht is de naam van de moeder te dragen. Mobutu verplichtte koloniale Afrikanen, zoals andere Zaïrezen, hun christelijke voornaam op te geven en een Zaïrese naam te nemen. Eurafrikaanse mannen kregen dikwijls een vooraanstaande rol in Zaïre. Zo kreeg Jean Bemba (vader van presidentskandidaat Jean-Pierre Bemba) de naam Bemba Salona. Volgens sommigen was zijn biologische vader een Vlaming.

Een andere vaststelling bemoeilijkt elk onderzoek naar geboorte, huwelijk en overlijden van Congolezen en naar uitbreiding van heel wat Afrikanen: door de vele oorlogen en gebeurtenissen ontsnappen geboorten, huwelijken en echtscheidingen en overlijdens aan elk statistisch onderzoek omdat er heel eenvoudig geen enkele registratie is. Volgend citaat is duidelijk: *on comprend aisément pourquoi le recensement tant attendu en République démocratique du Congo est devenu un serpent de mer.*⁴³ Dat Belgische gemeenten bereid zijn om te helpen de burgerlijke stand in Congo op te richten of herop te richten is wellicht een goede zaak voor de toekomst, maar neemt niet weg dat vele Congolezen een anoniem bestaan leiden of geleid hebben. Alsof ze nooit bestaan hebben⁴⁴.

Burgerlijke stand gegevens voor Belgen in Congo.

Iedere Belg die in het buitenland geboren is wordt geregistreerd op:

- 1) de burgerlijke stand van de gemeente waar de geboorte plaats vond, vervolgens ook
- 2) op het Belgisch consulaat in het land van verblijf, en deze instantie maakt de akte over aan
- 3) het Ministerie voor buitenlandse zaken in Brussel, die overheid laat de akte overschrijven op
- 4) **het eerste district te Brussel. Hier kan bijgevolg iedere Belg die in Congo geboren is zijn of haar geboorteakte opvragen**, u kan de website van het eerste district Brussel best consulteren en eerst een afspraak maken.

43 Abraham Itimberi-Akeli *RDC Etat-civil* (Ressources du Congo)

44 Zie S.O.S. enfants: *Etat civil en R.D. du Congo, une problématique lourde, un vaste programme de régularisation/L'état civil au Nord-Kivu /Le contexte général / La campagne d'état civil / Sensibilisation des autorités congolaises /S.O.S. Enfants et l'Etat Civil en R.D. du Congo.*

Indien de akte in een andere taal dan het Nederlands is opgemaakt dan kan u deze nog gratis laten vertalen door een gespecialiseerde dienst op de Provincie⁴⁵.

We vragen dus best gegevens op bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Gedurende de periode 19de eeuw-20ste eeuw (tot 1960) werden in Belgisch-Congo voor de niet-autochtone bevolking akten geregistreerd voor de burgerlijke stand, waarvan drie originelen werden doorgezonden naar de hoofdstad Leopoldstad. Daar werden de akten geregistreerd en één exemplaar werd doorgestuurd naar het Ministerie van Koloniën in Brussel waar het werd opgenomen in één centraal register. Het laatste exemplaar werd doorgestuurd naar de dienst burgerlijke stand van de laatste woon- of verblijfplaats van (één van de) belanghebbenden in België. Bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken bevinden zich zodoende de originele exemplaren van vrijwel alle akten van de burgerlijke stand. Op aanvraag kun je op het betreffende ministerie afschriften (fotokopieën) of uittreksels bekomen.

Volgens de getuigenissen zijn vele kinderen van oud-kolonialen in Congo geboren⁴⁶. Soms kreeg het gezin kinderen in België tijdens een vakantie.⁴⁷ De meeste families met kinderen kwamen pas in de kolonie aan na de Tweede Wereldoorlog⁴⁸. De parochiale gegevens werden doorgestuurd naar het bisdom.⁴⁹ Op mijn vraag aan vrienden of ze voorbeelden kenden stuurde men getuigenissen door over geboorten en doopsels, waarvan men de akten doorstuurde naar Lubumbashi en Kisangani.

In overheidsdienst bleef je drie jaar lang in de kolonie, een term, met telkens aansluitend zes maanden vakantie. De meeste bedrijven namen dat systeem over. Veel kinderen werden dan ook tijdens die vakantiemaanden in België geboren. (*Het verloren paradijs*, p. 13).

Enkele citaten uit *Het verloren paradijs* ...⁵⁰:

p.16 Gezin Calluy/ 'Ik ben waarschijnlijk de enige Belgische die ingeschreven werd in de burgerlijke stand van Nduye. De Italiaanse nonnetjes hebben geholpen bij de bevalling, een dokter kwam er niet aan te pas'.

Na de oorlog komen honderden Belgische families met kleine kinderen aan in de kolonie om een nieuw bestaan uit te bouwen. (p.19)

45 Met dank aan Dianne Boonen-Gils, vroeger werkzaam op de dienst Bevolking van de gemeente Ham, voor haar uitvoerig antwoord (8.7.2015) op onze vragen.

46 Zie o.m. RYON (Frank), *a.w.*, p. 216-220: de geboorte van kinderen.

47 VERLINDEN (Peter), *Het verloren paradijs. Kind in Kongo*, DF, Leuven, 2005, o.m. over de familie Van Rompuy

48 VERLINDEN (Peter), *o.c.*, p. 12.

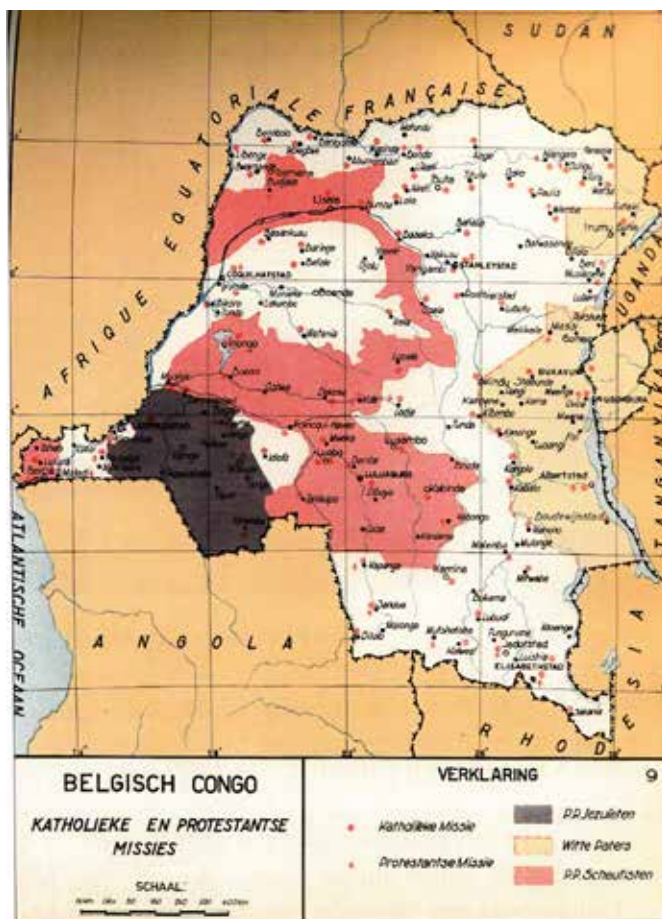
49 Dit wordt bevestigd door persoonlijke getuigenissen (via mail en groepen op facebook).

50 VERLINDEN (Peter), *Het verloren paradijs. Kind in Congo*, DF, Leuven, 2005.

De impact van de kerk

Kerkelijke indeling in Belgisch Congo (ARA expo Congo)

De missies in 1955

Missionering in Belgisch Congo

Voor een volledige familiegeschiedenis zijn niet alleen de burgerlijke, maar ook de kerkelijke gegevens van belang. Een beetje inzicht in het godsdienstig leven en de kerkelijke organisaties zijn nodig.

Godsdienstig leven

Voor de aankomst van de Blanken was er vooral het geloof in fetisjen. Daarbij spelen toverkunst, talismannen, amuletten een belangrijke rol. Gemeen aan de vele godsdiensten was het geloof aan geesten en hun werking. Na de dood werd de ziel een geest.

Bekijken we even de verspreiding van een aantal godsdiensten in Belgisch Congo en Ruanda-Urundi in 1957. Op een totale bevolking van 17.446 inwoners waren er in Belgisch Congo 5883 en in Ruanda-Urundi 1201 katholieken, verder in BC 1400 andere Christenen, 150 Mohammedanen en 8500 overige godsdiensten. Men telde toen 88 missionerende instituten en priesterorden.⁵¹

Voor 1960 was de staat neutraal. De koloniale keure waarborgde de vrijheid van godsdienst en de openbare uitoefening ervan. De staat steunde missionarissen van om het even welke geloofsbelijdenis of nationaliteit. Missies konden rechtspersoonlijkheid verwerven wat het beheer van hun patrimonium vergemakkelijkte en de stabiliteit van hun werken verzekerde. Missionarissen deden parochiewerk, gaven onderwijs, verzekerden de dienst in hospitalen en ziekenhuizen. In 1956 waren er 39 katholieke gebieden, waarvan 29 apostolische vicariaten, 5 prefecturen, 1 bisdom en 4 gebieden onder het gezag van een vicariaat. In de 729 missieposten waren 126 congregaties en orden bedrijvig. Daarvan waren er 88 vrouwenorden en congregaties. De grenzen van de kerkelijke gebieden werden bepaald door de Heilige Stoel die ook de titularissen aanduidde. Het eerste vicariaat dat naar een inlandse bisschop ging (gewijd in 1952) was dat van Nyundo i Ruanda. De eerste Congolese bisschop was Pierre Kimbondo uit Kisanu die in 1956 werd gewijd. In 1956 telde Congo 5483 blanke missionarissen, van wie 2984 mannen en 2499 vrouwen, verdeeld over 525 missieposten. Ze werden bijgestaan door 1398 inlandse priesters, door broeders en zusters (451 mannen en 604 vrouwen). 31 % van de Congolese bevolking was christen, in Ruanda-Urundi was dat 40 %. Er waren 47 protestantse missies met rechtspersoonlijkheid. In 1956 waren er 255 posten, 1539 blanke zendelingen, 1003 inlandse predikanten.

Hoe is de situatie nu?

Volgens wikipedia is meer dan 80% van de bevolking christen, waarvan 50% rooms-katholiek, 30% protestants en 17% die behoort tot diverse inheemse kerkgenootschappen, waaronder de Kimbangistische Kerk (ongeveer 5 miljoen leden)⁵².

Onder president Mobutu Sese Seko waren de betrekkingen in de jaren zeventig en jaren tachtig tussen

51 FREITAG (A.), *Historische wereldatlas van het Christendom*, Hasselt, 1959, p. 163-164.

52 VAN REYBROUCK (David), *Congo, een geschiedenis*, Amsterdam, 2010, pp. 156-72; 165-7, 190, 223, 261, 407; 375-6, 426; 430, 513.

de diverse kerkgenootschappen enerzijds en de staat anderzijds gespannen. Aartsbisshop Malula van de katholieke kerk moest in de jaren 70 in ballingschap gaan vanwege zijn kritiek op het regime. In 1973 werden onafhankelijke kerkelijke dagbladen verboden en moesten de protestantse kerken zich verplicht aaneensluiten.

In 1990 werden de beperkingen rond de kerk en religie opgeheven en sindsdien genoot de bevolking godsdienstvrijheid.

Wie op zoek is naar kerkelijke (meer bepaald Rooms-Katholieke) gegevens moet dus in de eerste plaats de parochie trachten op te sporen waartoe hij/zij behoorde. Doopsels, huwelijken en overlijdens werden zeker geregistreerd. Zo kon men in Kolwezi voor een doopsel op verschillende locaties terecht: de kapel van het ziekenhuis, de kapel van Ruwe (Mitoshi) of de hoofdkerk (nu kathedraal) van Kolwezi. Of ze allemaal bewaard bleven is een andere kwestie. In dagboeken en/of verslagen van missionarissen kan men lezen hoe het er voor de inlanders aan toeging⁵³.

Ook letterkundige werken geven een 'soms gekleurd' beeld over het dagelijkse leven van blank en zwart.⁵⁴

Voor het doopsel diende men zich als volwassene voor te bereiden door in de lering te gaan bij een catechist(e). Het vormsel gebeurde om de twee jaar. Er waren veel huwelijken volgens het gewoonterecht.

⁵³ Zo bv. Wim Kerkhof, *Ons hart is deels daar gebleven*. De Benedictijnen van Zevenkerken vierden in 2010 het honderdjarig bestaan van haar evangelisatiemissie in Congo. Ze waren o.m. pioniers in de provincie Katanga. De benedictijnen zaten in het noorden van Katanga, de franciscanen in het zuiden. De meeste paters waren werkzaam in het onderwijs, het waren echter de 'broussepaters' die instonden voor evangelisatiewerk.

⁵⁴ Zie *Vlaanderen*, jg 39 over Raf van de Linde en zijn boek *Die tijd is nu voorbij*. In 1953 schreef Gerard Walschap, *Oproer in Congo*. Er zijn boeken van Louis de Lentdecker, Karel Jonckheere, Jacques Bergeyck (Het onzekere hart, 1959), Piet Van Aken (De nikkers, 1959) en de Gangreen-cyclus van Jef Geeraerts, Paul Brondeel (Ik, blanke kaffer, 1970), Lieve Joris (Terug naar Kongo, 1987).

Congo is ingedeeld in 47 bisdommen verdeeld over 6 kerkprovincies: Bukavu, Kananga, Kinshasa, Kisangani, Lubumbashi en Mandaka-Bikoro. ⁵⁵ Het aartsbisdom Lubumbashi werd opgericht door de Benedictijnen van Zevenkerken (Loppem) en Maredsous. De grote pionier was de missiebisshop Mgr. Jean Felix de Hemptinne (Gent 8.12.1876-Elisabethstad 6.2.1958, zoon van graaf Paul de Hemptinne en gravin Ida de Meeus).

Hoewel vele Congolezen katholiek zijn, blijft voorouderlijk geloof sterk aanwezig. Baby's zijn de reïncarnatie van de grootouders die op die manier terug deel uitmaken van de familie. Vlak na de geboorte wordt de baby voor het eerst naar buiten gedragen wat gepaard gaat met een groot feest. De baby wordt aldus eerst voorgesteld aan de familie, de vrienden en de buurtbewoners, pas dan trekt men naar de kerk voor het doopsel. Zonder doopsel mag men niet naar buiten omdat het kind dan niet beschermd is tegen ziektes en boze geesten. De meeste jongens worden na een maand besneden, anderen krijgen volgens de traditie de besnijdenis als ze zeven jaar oud zijn. Vrouwen mogen niet bij de besnijdenis aanwezig zijn.⁵⁶

Kunnen kerken een bron zijn voor familiegeschiedenis?

Vooral rond Kinshasa waren er talrijke kerken. Veel is echter verwoest. Van Kolwezi mijn verblijfplaats vonden we op internet volgende getuigenis van Jan Alpaerts: *Het kerkhof van Kolwezi kreeg destijds de status van een nationaal monument en werd als dusdanig perfect onderhouden. Geen graszode stak boven het gazon uit, de sporen van de hark sierden op gelijk welk moment van de dag de wandelpaden. De situatie was vergelijkbaar met de manier waarop de gemeenten de dag van vandaag hun kerkhof beheren en onderhouden. Spijtig detail, enkel te verklaren in de context van de geschiedenis, is dat de lokale bevolking op een aparte afgescheiden plek op het kerkhof werd begraven. Het kerkhof anno 2006 is voor mij onherkenbaar. De meeste graven zijn onherkenbaar en overwoekerd met planten, alle koperen en ijzeren kruisbeelden en ornamenten zijn gestolen. De serene begraafplaats van weleer is nu niet meer dan een lugubere plek met weinig respect voor het verleden.*

Bronnen

Gegevens moeten eerst gezocht worden in de privéfeer: persoonlijke documenten (feuille de route, rijbewijs, internationaal paspoort, schooldocumenten o.m. rapporten, palmaressen, brieven, dagboeken, agenda's, uittreksels en/of afschriften BS, uitnodigingen, foto's en ander beeldmateriaal, films).

⁵⁵ Voor verdere indeling zie *Bisdommen in Kongo* op Wikipedia. http://www.wikiwand.com/nl/Katholieke_Kerk_in_Congo-Kinshasa#/Bisdommen

⁵⁶ <http://www.klap.net/religies/geboorte/wereldbabys.html>

Daarnaast zijn er meer officiële instellingen:

- Ministerie van Buitenlandse Zaken

FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Karmelietenstraat 15, 1000 Brussel. Tel. (+31-2) 501 81 11. Open alle werkdagen van 9 u tot 17 u.

FOD Binnenlandse Zaken, (Archief)dienst vreemdelingenzaken, World Trade Center, II, Antwerpse Steenweg 59B, 1000 Brussel

- ARA

Het Afrika-archief omvat collecties in fondsen ingedeeld over de periode van 1885 tot 1962. De fondsen stemmen overeen met de taken van de Onafhankelijke Congostaat en het voormalige Ministerie van Koloniën en Afrikaanse Aangelegenheden of bevatten dossiers over hetzelfde gebied die betrekking hebben op Belgisch Congo en Ruanda-Urundi: religieuze missies, Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut, Jaarrapporten Belgisch Congo en idem Ruanda-Urundi. Voornaamste thema's: politiek, administratie, justitie, veiligheid, **burgerlijke stand**, economie, openbare werken, mijnen, communicatie en telecommunicatie, onderwijs, godsdienst, etnografie, geschiedenis, officiële stukken van 1885 tot 1962⁵⁷.

<http://search.arch.be/nl/themas/tips/108-congo>

- Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (KMMA): bevat talrijke archiefdocumenten over de geschiedenis van Midden-Afrika, vooral over het voormalige Belgisch Congo, ook een aantal belangrijke privé-archieven. http://www.africamuseum.be/collections/archives/index_html?set_language=nl&cl=nl

- Kadoc

- Liberaal archief

- Archieven van kloosterorden

Voor archieven in het Brusselse: VANHOUCKE (Patrick) (eindred.), *Genealogische archiefgids voor het Brusselse hoofdstedelijke gewest*, Brussel, 2007.

In Afrika:

Archives du Service de l'Etat-Civil, Kolwezi, 1958-1983

Archives du Bureau du Cadastre, Kolwezi, 1975-1983

Bureau de la Démographie et IRÈS, 1961 – Tableau général de la Démographie congolaise. Enquête démographique par sondage, 1955-1957, Université Lovanium, 214 blzn.

⁵⁷ http://diplomatie.belgium.be/nl/Documentatie/Archief/delen_en_collecties/afrika_archiv/index.jsp

Archieven van het bisdom (o.m. Kolwezi)

Archief Scolasticat Jean XXIII Kolwezi.

Via Geneanet kan men gegevens opsporen van personen die in Congo geboren of gestorven zijn. We deden enkele steekproeven voor Kolwezi. De geboorten zijn meestal te situeren in de jaren '50 en '60. Soms worden bronnen opgegeven⁵⁸.

Diensten

Ambassades en consulaten

(http://diplomatie.belgium/nl/Diensten/ambassades_en_consulaten/belgische_ambassades_en_consulaten_in_het_buitenland/index.jsp)

Ontwikkelingssamenwerking

(<http://diplomatie.belgium/nl/Beleid/Ontwikkelingssamenwerking/index.jsp>)

Bibliografie

De bibliografie is zeer uitgebreid. Noodgedwongen beperken we ons min of meer tot onze eigen bibliotheek. Veel boeken bevatten een al of niet uitgebreide literatuurlijst. In het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika bevat de bibliotheekcatalogus 138.000 items. Op internet kunnen we thesissen raadplegen die verwijzen naar bronnen en literatuur.

We kunnen ook verwijzen naar de FOD-bibliotheken: (<http://www.bib.belgium.be/?uilang=nl>)

SOMA: (http://www.cegesoma.be/cms/index_nl.htm)

ALPAERTS (Jan), *Terug maar eigenlijk nooit weg geweest*, Lier, 2007 (internet)

ANTIPAS (Georges), *Itinéraires & témoignages Congo-Zaïre 1960-1980*, Weyrich. Vooral over het dagelijks leven in Kinshasa.

ANTIPAS (Georges), *Pionniers méconnus du Congo Belge*, Brussel, 2007.

Belgisch-Congo en Ruanda-Urundi. Reisgids, Infor Congo, Brussel, 1958, 791 blzn.

⁵⁸ Zo bv. Jacqueline Kahilu Tumba (Kolwezi 24.3.1962-Liège 13.3.1994). Bron: attestation de naissance ville de Kolwezi. Of men krijgt bij de notities nadere gegevens: Muriel Dessainte (° Kolwezi 29.9.1962) verbleef van januari.1962 tot mei 1978 in Kolwezi. 1978 was het jaar dat vele Belgen Congo voor goed de rug toekeerden. Vele geestelijken bleven tot hun overlijden in Congo. Zo bv. Juliana Dolfen (Pervijze 12.2.1914-Kolwezi 30.11.1970), kloosterzuster. Ze was een dochter van Hector (1875-1962) en Helena Kuyle (1875-1955).

- BAND (red.), *Kongo ya Lobi*, DF, Leuven, 1961, 285 blzn. (Band = tijdschrift voor Vlamingen in Congo).
- BOELAERT (Edmond), *Lianja. Het nationaal epos der Mongo*, SB, Antwerpen, 1960, 59 blzn. (Het archief van Edmond Boelaert wordt bewaard in het Centre *Æquatoria* in Bamanya; zie website *Æquatoria*)
- BRAECKMAN (Colette), *Rwanda, Burundi, Congo-Zaire. De wortels van het geweld*, EPO, Berchem, 1997, 285 blzn.
- BRUNEAU (Jean-Claude), MANSILA (Fu-Kiau), Kolwezi: l'espace habité et ses problèmes dans le premier centre minier du Zaïre, in: *Cahier Sciences Humaines*, 22, 2 (1986), 217-229.
- BUELENS (Frans), *Congo 1885-1960. Een financieel-economische geschiedenis*, EPO, Berchem, 2007, 671 blzn. Met uitgebreide bibliografie. Op p. 638 een lijst van wisselende plaatsnamen.
- BUTCHER (Tim), *Bloedrivier. Een reis naar het gebroken hart van Afrika*, Amsterdam, 2008, 384 blzn.
- CATHERINE (Lucas), *Wandelen naar Kongo. Langs koloniaal erfgoed in Brussel en België*, EPO, Berchem, 2006, 139 blzn.
- CEUPPENS (Bambi), *Onze Congo? Congolezen over de kolonisatie*, DF, Leuven, 2003, 112 blzn.
- COOLSAET (Rik), DUJARDIN (Vincent), ROOSENS (Claude), *Buitenlandse zaken in België. Geschiedenis van een ministerie, zijn diplomaten en consuls van 1830 tot Vandaag*, Tielt, 2014.
- CORNET (René J.), *Katanga. Le Katanga avant les Belges et l'expédition Bia-Francqui-Cornet*, Bruxelles, 1946, 392 blzn.
- CORNETTE (Ghislain), LAMOOT (Jozef), *Mgr. Joris Six. Missionaris van Scheut. Apostolisch Vicaris van Leopoldstad 1887-1952*, leper, 1994.
- DAVIDSON (Basil), *Een groots continent. Afrika*, Haarlem, 1984, 288 blzn.
- DEBOOSERE (Sabine), VAN ALBOOM (Ria), VAN DEN WIJNGAERT (Mark), *Monarchie & Macht. België en zijn koningen*, BRTN, Brussel, 1992, 344 blzn.
- DECLERCQ (Roland), LEICHER (Bernard), Wevelgemse missionarissen getuigen, in *Wibilinga*, 26 (2013), 34-40.
- DEMETS (Dominique), *Ik was jong en leefde in Congo. Belgische vrouwen in onze kolonie*, Van Halewyck, Leuven, 2015, 192 blzn.
- DELVAL (Nestor), *Schuld in Kongo?*, DF, Leuven, 1966, 63 blzn.
- DE SEUME (Patricia)(red.), *Zaire*, ABOS, Brussel, 1986, 111 blzn.
- DEPAEPE (Marc)(incl.), *Kongo, een tweede Vaderland. De kolonie in het onderwijs en het onderwijs in de kolonie (1908-1960)*, Stedelijk onderwijsmuseum Ieper, Ieper, 1994, 90 blzn. (steekt hierbij: Dossier Congo, De Standaard 1997)
- DE VOS (Luc), GERARD (Emmanuel.), RAXHON (Philippe), GÉRARD-LIBOIS (Jules), *Lumumba. De complotten? De moord*, DF, Leuven, 2004, 712 blzn.
- DEWARD (Georges), *Histoire du Congo. Evolution du pays et de ses habitants*, Liège-Paris, 1962, 170 blzn.
- DE WITTE (Ludo), *Crisis in Kongo. De rol van de verenigde naties, de regering Eyskens en het Koningshuis in de omverwerping van Lumumba en de opkomst van Mobutu*, Van Halewyck, Leuven, 1986, 496 blzn (in PDF op internet).
- DE WITTE (Ludo), *Hurlingen, geheim agenten en diplomaten*, Leuven, 2014, 379 blzn.
- DRAULANS (Dirk), *Handelaar in oorlog*, Amsterdam/Antwerpen, 2003, 367 blzn.
- DOYLE (Arthur Conan), *Le crime du Congo belge, Les nuits rouges*, Paris, 2005, 310 blzn. Suivi par CHALLAYE (F.), *Le Congo français*.
- ETAMBALA (Zana Aziza), *Congo '55-'65. Van Koning Boudewijn tot president Mobutu*, Tielt, 1999, 319 blzn. Met uitgebreide bibliografie.
- ETAMBALA (Zana Aziza), *De teloorgang van een modelkolonie 1958-1960*, Acco, 2008, 420 blzn.
- ETAMBALA (Zana Aziza), *Steunpunt Migranten Cahiers nr. 7: In het land van Banoko. De geschiedenis van de Kongolese/Zairese aanwezigheid in België van 1885 tot heden*, Leuven (Hoger Instituut voor de Arbeid), 1993.
- EYNIKEL (Hilde), *Onze Kongo*, DF, Leuven, 1997, 175 blzn.
- FAGNE (Henri), *Le dossier Afrique*, Marabout, Verviers, 1962, 318 blzn. Nederlandse titel: *Levend Afrika*.
- FOUTRY (Vita), NECKERS (Jan)(red.), *Als een wereld zo groot waar uw vlag staat geplant. Kongo 1885-1960*, BRT, Brussel, 1985, 248 blzn.
- GEERTS (Walter), *Binza 10. De eerste tien jaar onafhankelijkheidsjaren van de Democratische Republiek Kongo*, Gent-Leuven, 1970, 371 blzn. (met bandopnamen BRT-archief)
- GEERTS (Walter), *Een recht op antwoord. Blanke koning – rode rubber – zwarte dood*, Antwerpen, 2000, 103 blzn.

- GEERTS (Walter), *Mobutu, de man van Kamanyola*, DF, Leuven, 2005, 230 blzn.
- GENICOT (Leopold), *Vingt ans de recherche historique en Belgique 1969-1988*, Bruxelles, 1990. Chapitre XIII. Afrique par Pierre SALMON, pp. 163-175.
- GÉRADIN (S.), POINAS (C.), *Congo: kolonisatie en dekolonisatie. De geschiedenis in documenten*, Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren, 2013, 99 blzn.
- GERRITSE (Theo), *Van constitutioneel monarch tot roofridder. Rood rubber: de exploitatie door Leopold II van de Kongo Vrijstaat (1885-1908)*, Soesterberg, 2007, 45 blzn.
- GEVAERTS (F.), *Vademecum voor de agenten van de gewestdienst van Belgisch Congo*, Brussel, 1955.
- HENRY (Bernard), *Op trot voor God. 20 Vlaamse missionarissen (M/V)*, DF, Leuven, 2004, 263 blzn.
- HOCHSCHILD (Adam), *De geest van Leopold II en de plundering van de Congo*, Amsterdam, 1998, 359 blzn.
- HOEDT (E.), *L'année du Dragon (Het jaar van de Draak). Congo 1964*, Masoin, 2011
- JACOBS (Louis), *De woordjes van Jef Sloef. Geschreven in Kolwezi 1958-1966*, Kolwezi, 1967, 118 blzn.
- JACQUES (Gérard), *In het hart van Afrika. De saga van de Lualaba*, Tielt, 1996, 262 blzn. (vert. van *Lualaba. Histoires ...*).
- JACQUES (Gérard), *Lualaba. Histoires de l'Afrique profonde*, Bruxelles, 1995, 216 blzn.
- JANSSEN (Pierre), *Aan het hof van Mobutu*, Paris, 1997, 265 blzn.
- JORIS (Lieve), *Het uur van de rebellen*, Amsterdam/Antwerpen, 2006, 256 blz.
- JORIS (Lieve), *Terug naar Kongo*, Amsterdam, 1996 (1987).
- KENNEDY (Pagan), *De zwarte Livingstone. Een waar gebeurd avonturenverhaal in het Congo van de negentiende eeuw*, Amsterdam-Antwerpen, 2006, 256 blzn.
- KRAENTZEL (F.), MAHY (P.), *Aardrijkskunde van België en Kongo*, Brussel, 1940, 317 blzn.
- LARTÉGUY (Jean), *Les chimères noires*, Paris, 1963, 461 blzn. (over de huurlingenstrijd in Katanga + kaart Katanga)
- LEICHER (Bernard), 'De dipenda' ging niet zomaar voorbij, gevolgd door Getuigenissen en verhalen, in *Wibilinga*, 26 (2013), nr. 1, pp. 2-33.
- LEKIME (Fernand), *Katanga, pays du cuivre*, Marabout, Verviers, 1966, 205 blzn.
- LÉONARD (C.), *Congo. L'autre histoire. De Léopold II, fer de lance de l'antiesclavagisme, à l'esclavagisme des multinationals*, Masoin, Bruxelles, 2014, 416 blzn.
- LERBAK (A.E.), NAWAJ (André), MIJ (Jean), MUNUNG (Daniel), *Ngand Yetu*, Cleveland, 1963.
- LIEBOWITZ (Daniel), PEARSON (Charles), *De laatste expeditie. Stanleys waanzinnige tocht door Congo*, Globe, Roeselare, 2007, 343 blzn.
- LLORENS (Jordi) (coörd.), *Atlas. Afrika, Noord-Amerika, Caraïben, Centraal-Amerika, Zuid-Amerika*, ed. Artis-Historia, Brussel, 2002, 360 blzn.
- LOPES (Henri), *Zoeken naar Afrika. Roman uit Kongo*, Baarn/Den Haag/Brussel, 1990, 276 blzn.
- LORIAUX, *Bibliographie historique du Zaïre à l'époque coloniale (1880-1960); travaux publiés en 1960-1996*, Louvain-la-Neuve/Tervuren, 1996.
- MEURIS (C.), *Scramble for Katanga*, Turbulences et Web edition, 2001.
- MOSUSE (Ronny), *De verborgen geschiedenis van mijn vader*, Van Halewyck, Leuven, 2016, 167 blzn.
- NYATANYI (G.), *Symphonie du noir en blanc. Noirs Africains en Belgique*, Bruxelles, 2007.
- PÉRIER (G.D.), *De Belgen in Congo*, Brussel, s.d. (ca 1947), 37 blzn.
- POPPE (Guy), *De tranen van de dictator. Van Mobutu tot Kabila*, SU, Antwerpen, 1998, 128 blzn.
- RASPOET (Erik), *Bwana Kitoko en de koning van de Bakuba. Een vorstelijke ontmoeting op de evenaar*, Antwerpen-Amsterdam, 2005, 240 blzn.
- RAYMAEKERS (Jan), *Congo. De schoonste tijd van mijn leven. Getuigenissen van oud-kolonialen in woord en beeld*, Van Halewyck, Leuven, 2009, 199 blzn.
- REYNEBEAU (Marc), *Struikelend door het leven. Verbeelde herinneringen*, Tielt, 2008, 168 blzn.
- REYNEBEAU (Marc), *De geschiedenis van België in woord en beeld*, Lannoo, Tielt, 2005, 317 blzn.
- REYNEBEAU (Marc), ROOKS (Ine), *Congokrant, De Standaard 24-25 april 2010*.
- REYNTJENS (Filip), *De grote Afrikaanse oorlog. Congo in de regionale geopolitiek 1996-2006*, Antwerpen / Amsterdam, 2009, 364 blzn.

- ROSKAM (Karel), *Afrika/politiek. Ontwikkeling en gebeurtenissen in 58 landen*, Amsterdam, 1981, 219 blzn.
- RUYS (Manu), *Waarom Lumumba moest sterven*, Kapellen, 2000, 136 blzn.
- RUYS (Manu), *Een levensverhaal*, Lannoo, Tielt, 1999, 367 blzn. Vooral H 7. Zeven woorden.
- RYON (Frank), *De laatste kolonialen. Vlamingen in de Congo 1950-1960*, Van Halewyck, Leuven, 2005, 374 blzn.
- SCHALBROECK (I.), *Retrospectief. Belgisch Kongo. De dekolonisatie van een kolonie*, Tielt, 1986, 176 blzn.
- SCHMÜCKER (Jan), VAN DEN ABEELE (Stefaan), *Zaire, een geologisch schandaal*, DF-NCOS, Leuven-Brussel, 1991, 95 blzn.
- SCHÖLLER (André), *Congo 1959-1960. Mission au Katanga. Intérim à Léopoldville. Naissance d'une indépendance et d'une sécession*, Bruxelles, 1982, 263 blzn.
- SCHRAMME (Jean), *Le bataillon Léopard*, Robert Laffont, Paris, 1969.
- SEGRS (Jean.-Marie)(inl.), *Congo. Dokters*, Gent-Kortrijk, 2013, 143 blzn.
- STRUYF (I.), *Kongoleesche vertellingen*, Brugge, 1924, 162 blzn.
- VAN BILSEN (Jef), *Kongo 1945-1965. Het einde van een kolonie*, DF, Leuven, 1993, 281 blzn.
- VAN DER KERKEN (G.), *De Afrikaanse bevolking van Belgisch-Kongo en van Ruanda-Urundi*, Gent, 1952, 194 blzn.
- VAN DEN WIJNGAERT (Mark), *België en zijn koningen. Monarchie & macht*, Antwerpen / Baarn, 2000, 415 blzn. H 5. De koloniale politiek van de Belgische vorsten, p. 295-342.
- VANDEWALLE (Frédéric), BRASSINNE (Jacques.), *Les rapports secrets de la sûreté congolaise. Tome 1. Janvier 1959 à octobre 1959, Tome 2 novembre 1959 à juin 1960*, s.l., 1973, 214 blzn.
- VANDEWALLE (Frédéric), BRASSINNE (Jacques), *Les rapports secrets de la sûreté congolaise. Tome 2. novembre 1959 à juin 1960*, 245 blzn.
- VAN EEGHEM (Julien), *Getuigenissen van een koloniaal (1956-1978)*, Oostkamp, s.d., 287 blzn.
- VANGROENWEGHE (Daniel), *Rood rubber. Leopold II en zijn Kongo*, Van Halewyck, Leuven, 2004, 320 blzn.
- VANGROENWEGHE (Daniel), *Voor rubber en ivoor. Leopold II en de ophanging van Stokes*, Van Halewyck, Leuven, 2005, 445 blzn.
- VANHEE (Bob), VAN REMOORTERE (Julien), *Onze dagen in Congo. Verhalen van oud-kolonialen*, Lannoo, Tielt, 2009, 239 blzn.
- VAN HOUTTE (Jan A.), *Un quart de siècle de recherche historique en Belgique 1944-1968*, Louvain/Paris, 1970, pp. 551-566.
- VAN KERKHOVE (Valeer.), ROBBERECHTS (Rob.), *Simba's en para's in Stan. Een document over het drama van de Oost-Provincie van Kongo november 1964*, Hasselt, 1965, 192 blzn.
- VANOVERBEKE (Lothair), *Hij vloog met draken*, in *Wibilinga*, 26 (2013), 41-58 (over de para's in Congo).
- VAN OVERSTRAETEN (Carl), CEULEMANS (Nicole), *En steamer sur le Congo. Journal de bord de 1905*, Gent, 2010, 128 blzn.
- VAN REYBROUCK (David), *Congo. Een geschiedenis*, Amsterdam, 2010, 680 blzn. Met uitvoerige bibliografie.
- VANSINA (Jan), *Introduction à l'ethnographie du Congo*, Ed. Universitaires du Congo, Kinshasa, 1966, livre 79. Jan Vansina (Antwerpen 1929) is een Belgisch historicus en antropoloog
- VANTHEMSCHE (Guy), *Congo. De impact van de kolonie op België*, Tielt, 2007, 328 blzn.
- VELLUT (Jean.-Luc), *Het geheugen van Congo. De koloniale tijd*, Tervuren, 2005, 271 blzn.
- VERLINDEN (Peter), *Achterblijven in Congo. Een drama voor de Congolezen?*, DF, Leuven, 2008, 207 blzn.
- VERLINDEN (Paul), CUYPERS (Louis), (red., ed.), *Union minière du Haut Katanga 1906-1956*, Bruxelles, 1956, 283 blzn.
- VERLINDEN (Peter), *Het verloren paradijs. Kind in Congo*, DF, Leuven, 2005, 143 blzn.
- VERLINDEN (Peter), *Weg uit Congo. Het drama van de kolonialen*, DF, Leuven, 2002, 232 blzn
- VERMOTE (Jochen), *inventaris van het archief van de Dienst Emigratie 1912-1974*, RA Beveren, Inventarissen 169), Brussel, 2008.
- VERSTRAETE (Mieke), *Er was eens in Congo. Dagboek uit onze vroegere kolonie*, Tielt, 2003, 255 blzn.
- VERTHÉ (Arthur), *Vlamingen in Kongo*, Leuven, 1958.

WEBER (Guy), *Le Katanga de Moïse Tshombe, ou le drame de la loyauté*, Bruxelles, 1983. Zie over hem Wikipedia: Guy Weber (Brussel 1921-2004). Kolonel bij de Force Publique en na de onafhankelijkheid stafchef van het Katangese leger en adviseur van Moïse Tsjombe.

WELVAERT (Marijke), *Het kantelen van een dictatuur. Zaire wordt weer Congo*, Van Halewyck, Leuven, 1999, 348 blzn.

WILLAERT (Maurice), *Servir au Congo. Carnets d'un territorial 1931-1961*, Bruxelles, 1990.

WILLEMS (Bart), *Inventaris van het archief van de dienst schepenbeheer Antwerpen en rechtsvoorgangers 1845-2008*, Brussel, 2012. (archief bewaard in RA Antwerpen)

VIDAL (Koen), VANFLETEREN (Stephan), *Futur simple. De kinderen van Congo*, Antwerpen, 2010, 296 blzn.

ZINZEN (Walter.), *Kisangani, verloren stad*, Van Halewyck, Leuven, 2004, 232 blzn.

ZINZEN (Walter), *Mobutu. Van mirakel tot malaise*, Antwerpen-Baarn, 1995, 207 blzn.

E-theses in verband met Congo (<http://www.thesis.net>)

BERTREM (Lore), *De verreikende kijk van Manu Ruys op Congo over de periode 1958-2000*.

CHAPELIER (A.), *Elisabethville, Jadotville et Kolwezi, Etude de géographie urbaine comparée*, Liège, 1956, 426 blzn. (doctoraatsthesis).

DE COSTER (Pieter), *De eerste Europese ontdekkingsreizen in Katanga 1797-1897*, RUG, 1996-1997.

DE GRAVE (Veerle), *Wat verstaan ouders en jongeren van Congolese origine in Antwerpen onder opvoeding?*, RUG, 2008.

D'HOORE (W.), *De koloniale administratie en de dekolonisatie van Kongo, 1945-1960*, KUL, 1986.

DE MEY (Jelle), "Gelijk trossen bananen" *Beeldvorming over Congolezen in de Belgische dagbladpers ten tijde van de onafhankelijkheid (1955-1965). Een studie van stereotypen, clichés en vooroordelen*.

EGGERMONT (Betty), *Inculturatie van het christelijk huwelijk in Belgisch Kongo. 1919-1950. De beleidsvorming van de Missie-Oversten omtrent polygamie; hun richtlijnen aan de missionarissen en inwerking op het beleid van de Staat*.

FERRANT (Isabelle), *Congo 1955-1960: de aanloop naar de onafhankelijkheid. Een analyse van de berichtgeving*

in drie Vlaamse kranten: De Standaard, Vooruit, Het Laatste Nieuws.

GOEMAN (Linda), Topambtenaar in Belgisch-Kongo. Een studie naar beeldvorming bij ambtenaren in gewestdienst, van het niveau van gouverneur-generaal tot hulpgewestbeheerder, in de periode 1958-1960, RUG, 1996-1997.

KUPPENS (Laura), *Congo en plein public? Een representatieonderzoek van historische congodocumentaires*.

LAMBIOTTE (M.), *Koloniale Politiek en het Rassenvraagstuk in Belgisch-Kongo; het Mulatten-probleem*. Thesis VUB, 1992.

LEYSEN (Koen), *Coloniser, c'est transporter!" Et alors la question de la main d'oeuvre? De Belgische koloniale politiek met betrekking tot Belgisch Congo (1919-1929)*

MANSILA (F.K.), *Kolwezi, croissance démographique et organisation de l'espace*, Univ. De Lubumbashi, 1984, 261 blzn.

http://horizon.documentation.ird.fr/exl-doc/pleins_textes/pleins_textes_4/sci_hum/23506.pdf

MANSILA (F.K.), *Croissance accélérée d'une ville d'industrie minières du Shaba (Zaire): Le cas de la ville de Kolwezi*, in: *Bulletin de la Société Belge d'Etudes Géographiques, SOBEG*, Leuven, 1983, I, pp. 35-52.

NEUDT (Dany), *Wij hebben een taak in Kongo. De verbeelding van Afrika bij Jef Van Bilzen*, RUG, 2002-2003. http://www.thesis.net/van_bilzen/van_bilzen.htm

VAN DER STRAETEN (Lieven), *Katanga in wereld-systeem-perspectief*, RUG, 2000-2001

http://www.thesis.net/katanga_wereldsysteem/katanga_wereldsysteem_inhoud.htm

VAN MAELE (Benoît), *De buitenlandse betrekkingen van Belgisch Congo aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog (1939-1940)*.

Enkele tijdschriften

Ambtelijk blad van Belgisch Congo en Ruanda Urundi, 1955-1959

Belgique d'outre-mer.

Bestuurlijk Blad van Belgisch-Congo en Ruanda Urundi, 1955-1959

Bulletin de l'office colonial

Courrier hebdomadaire du Crisp, jaargangen 1959 en 1960.

De Congolese Moniteur, 1960.

Globe (De Belgische ontwikkelingsamenwerking)

Haut-Katanga. Revue du personnel de l'union minière du Haut-Katanga et de ses filiales (vanaf 1946) (met o.m. familierubrieken)

Heule – Kongo -Transvaal

Knack (o.m. extranummer Congo 50 jaar onafhankelijk, 2010.

La Revue Coloniale Belge

MO, mondiaal magazine

Présence (périodique édité par l'Athénée de Kolwezi)

Schakelblad. CONGORUDI. Blad van de ouden van Belgisch Congo en Ruanda Urundi.

Enkele websites

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Congo-Kinshasa> https://nl.wikipedia.org/wiki/Katholieke_Kerk_in_Congo-Kinshasa

<http://www.africabib.org/>

<http://www.congo-1960.be/>

<http://diplomatie.belgium.be/nl/Documentatie/Archief> <http://geschiedenisvancongo.weebly.com/belgisch-congo.html>

<http://www.studybuddy.nl/nederlands/contentkongo.html> (chronologie van Kongo 1960-1967)

<http://www.liberaalarchief.be/Kongo%201960/album/index.html>

<http://www.africamuseum.be/home>

<http://www.heemkring-hoegaarden.be/sites/default/files/Hoegaardsemissionarissen.pdf> <http://kadoc.kuleuven.be/pdf/studiedagen/5-presentatie-religieuzeinstituten.pdf> https://issuu.com/crkc/docs/atlas_van_het_religieus_erfgoed/202

<http://www.minbuza.nl/producten-en-diensten/burgerzaken/legalisatie-van-documenten>

http://diplomatie.belgium.be/nl/Diensten/Diensten_in_het_buitenland/Burgerlijke_stand

http://diplomatie.belgium.be/fr/Services/services_a_lettranger/etat_civil/actes_detat_civil

<http://www.diplomatie.be/strasbourgnl/default.asp?id=64mnu=64>

<http://cas1.elis.ugent.be/afrikaverteltd/index.htm>

<http://www.sosenfants.com/actionrdc-etat-civil.php>
<http://www.ambardcparis.com/etatcivil.html>

http://africafederation.net/Katanga_History.htm (*History of Katanga*)

<http://www.leganet.cd/Legislation/Code%20de%20la%20famille/Table.htm>

<http://www.rektoverso.be/artikel/tijd-voor-de-dekolonisatie-van-belgi%C3%AB>

<http://www.congoforum.be/ndl/cogodetail.asp?subittem=21&id=5214&Congofiche=selected> (Met een 'Chronologie van Belgisch Congo, vanaf het begin van de kolonie tot de onafhankelijkheid')

http://www.wikiwand.com/nl/Katholieke_Kerk_in_Congo-Kinshasa <http://www.scheut.be/>

<http://schrijversgewijs.be/contextueel/koloniale-literatuur/>

<http://www.inchi-yetu.be> (met talrijke foto's uit Katanga)

<http://kolwezineews.blogspot.be/>

<http://fr.wikipedia.org/wiki/Kolwezi> (Ville de Kolwezi. Mariaville. Gemeenten: Dilala, Manika), 453.147 inwoners, 2127 inwoners/km², talen: Kiswahili, Frans; 1978 rebellie, tragische gebeurtenissen, operatie Erulin kan vele levens redden maar niet beletten dat er vele slachtoffers waren (zie reportage over vreemdelingenlegioen: <http://www.youtube.com/user/Since1831#p/u/24/syuTdfam1JM> (over deze gebeurtenissen maakte Raoul Coutard in 1979 de film *La légion saute sur Kolwezi*).

http://www.dewereldmorgen.be/docs/2013/01/21/een_slepende_ziekte-_de_vlaamse_kijk_op_de_congolezen.pdf

<http://users.telenet.be/brecht/stage/index.html> (VERBEKE (Davy), *Gecontesteerd koloniaal erfgoed*, UGent, 2010-2011. (stageverslag KMMA).

Facebookgroepen (o.m. belangrijk voor beeldmateriaal)

Passé et évolution du Congo

Lycée Jean XXIII – Kolwezi

Inchi Yetu

Anciens du Katanga

Do you remember Zaïre?